

Protestantse
Kerk

Vindplaats van |
geloof, hoop en liefde |

De missionaire mindset van pioniers binnen de Protestantse Kerk

Verlag van een onderzoek
onder 20 pioniers

dr. Sake Stoppels

November 2021

Inhoud

Introductie	3
Samenvatting	4
Doelstelling, onderzoekspopulatie en werkwijze	6
Uitkomsten van het onderzoek	7
Reflectie	24
Bijlage 1. Overzicht van de interviewvragen	32
Bijlage 2. Uitnodigingsbrief	33
Bijlage 3. Overzicht antwoorden pioniers op drie theologische vragen	34

Introductie

Binnen de Protestantse Kerk is in missionair opzicht veel gaande. Na de fusie van de drie Samen-op-Wegkerken tot de Protestantse Kerk in Nederland in 2004 is gekozen voor de blik naar buiten, voor een accent op missionair kerk-zijn. Misschien wel het meest in het oog springend zijn de vele pioniersplekken die sinds die tijd zijn ontstaan. Daar is ook al het nodige onderzoek naar gedaan. Veel 'gewone' gemeenten zitten in missionair opzicht echter ook niet stil, maar daar is nog niet zo veel zicht op. Onderzoek uit 2014 onder predikanten binnen de Protestantse Kerk liet zien dat hun bevlogenheid rond missionaire en diaconale presentie erg beperkt was.¹ Dat was een van de motieven voor een nieuw onderzoek onder voorgangers, zowel predikanten als kerkelijk werkers: hoe staan zij tegenover missionair kerk-zijn? De gemeente is uiteraard meer dan de voorganger, maar via onderzoek naar voorgangers kunnen we wel een indruk krijgen van de missionaire impulsen die van voorgangers uitgaan richting de gemeente. Het onderzoek werd afgerond in 2020. Het is niet direct vergelijkbaar met het onderzoek uit 2014, maar de resultaten laten wel een veel grotere missionaire oriëntatie zien. De missionaire focus van de landelijke kerk lijkt door te zijn gesijpeld naar de lokale gemeenten. Het verslag van dit onderzoek onder 40 voorgangers is [hier](#) digitaal te raadplegen.

Omdat het onderzoek onder de voorgangers boeiende en prikkelende uitkomsten te zien gaf, ontstond het idee om aanvullend dezelfde vragen voor te leggen aan pioniers. Zouden zij mogelijk anders denken over missionaire thema's? Het resultaat van dit onderzoek vindt u in dit rapport dat qua structuur voor een belangrijk deel parallel loopt aan het al genoemde onderzoek onder de voorgangers. In de tekst refereren we ook met enige regelmaat aan dit onderzoek. Ook de reflecties na de presentatie van de resultaten lopen deels parallel aan het eerdere onderzoek.

We hebben opnieuw gekozen voor het afnemen van interviews. Op deze plek past een dankwoord aan mijn mede-interviewer dr. Gert-Jan Roest. Hij las ook een eerdere versie van dit rapport kritisch door en gaf tal van verbeteringsuggesties. Eerdere versies van dit rapport werden ook kritisch besproken in de kenniskring van het CHE-lectoraat theologie (Ede) en binnen het *Center for Church and Mission in the West* (CCMW, TU Kampen). Dat waren vruchtbare besprekingen. Een woord van dank is er ook voor drs. Gert Kwakkel die de opgenomen interviews samenvatte.

De dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk heeft besloten zich in haar publicaties aan te sluiten bij de eerbiedskapitalen zoals die in de NBV21 worden gebruikt. Dat betekent dat verwijzingen naar God, Jezus en de Geest in dit rapport met een hoofdletter geschreven zijn.

De Hemmensche Zendingsstichting maakte met een substantiële bijdrage dit onderzoek mede mogelijk. Daarvoor betuigen we vanuit de Protestantse Kerk onze dank.

Sake Stoppels

1. De onderzoeksresultaten zijn niet integraal gepubliceerd. Wel is in een brochure, getiteld *Kerkelijk werkers en predikanten: onderzoek 2014*, een samenvatting gemaakt van de belangrijkste uitkomsten. Zie daarvoor <https://www.yumpu.com/nl/document/read/41829490/kerkelijk-werkers-en-predikanten-onderzoek-2014/8> (geraadpleegd 18 november 2021). De respons was 35%.

Samenvatting

Parallel aan een eerder [onderzoek](#) onder 40 'gewone' voorgangers binnen de Protestantse Kerk is vanuit de dienstenorganisatie via interviews onderzoek gedaan onder 20 pioniers die betrokken zijn bij een pioniersplek van de Protestantse Kerk. Hoe geven ze vorm en inhoud aan missionair kerk-zijn? De vragen die zijn gesteld zijn opgenomen in bijlage 1. In deze samenvatting beperk ik me tot de meest opvallende uitkomsten en enkele inhoudelijke reflecties, mede gerelateerd aan het genoemde parallelle onderzoek.

Uitkomsten

- De aselect geworven pioniers – 14 mannen en 6 vrouwen – zijn gemiddeld 43 jaar oud. Daarmee zijn ze gemiddeld genomen 9 jaar jonger dan de onderzochte voorgangers. Ze hebben in grote meerderheid een theologische opleiding genoten.
- Van de vijf zogenaamde *marks of mission* hebben de pioniers het meeste met de eerste: de verkondiging van het evangelie aan mensen die het niet kennen. Ze hebben dat in hogere mate dan de onderzochte voorgangers.
- Veel pioniers zijn door hun werk opener in de samenleving komen te staan: minder (ver)oordelend, minder krampachtig, minder als 'zender' en opener voor wat er aan goeds in 'de andere ander' aanwezig is. Parallel hieraan is er meer dan eens ook een theologische heroriëntatie.
- Bij de vraag naar het eventuele unieke van het christelijk geloof wordt Jezus (Christus) het meest genoemd. Hij wordt op zeer uiteenlopende manieren getypeerd, maar wat daarbij opvalt is dat klassieke aanduidingen als Heiland, Verlosser of Degene die onze schuld verzoent nauwelijks worden gebruikt. Wel wordt een paar keer gerefereerd aan de genade die ons door Jezus ten deel is gevallen.
- Jezus wordt vooral als inclusief beleefd. Hij sluit mensen in, ook zij die vaak worden uitgesloten in het menselijk verkeer. Hij is royaal en doorbreekt gangbare grenzen. Het meer exclusieve beeld van Jezus als de enige weg naar de Vader komt niet sterk naar voren.
- Bij het Nieuwtestamentische begrip *soteria* (redding, behoud, verlossing) denken de pioniers – net als de onderzochte voorgangers – primair aan het leven hier en nu. Ze hanteren daarbij wel meer geloofstaal dan de voorgangers: *soteria* wordt door hen meer betrokken op (een leven met) God en Jezus.
- Meer dan bij de voorgangers speelt het leven na dit leven een rol in de theologie van de pioniers. De helft van hen sluit 'verlorenheid' voorbij onze fysieke dood niet uit, soms heel aarzelend of vragenderwijs, soms op een meer stellige wijze.
- In alle pioniersplekken gaat de Bijbel open, maar de regelmaat en de frequentie verschillen behoorlijk. Dat hangt voor een belangrijk deel samen met het al dan niet hebben van vieringen, want daar gaat de Bijbel het meest open. De meeste plekken geven duidelijk aan dat ze geen ruimte bieden aan heilige boeken uit andere religieuze tradities.
- Anders dan de voorgangers waarderen de pioniers de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk ('Utrecht') in hoge mate. Dat lijkt vooral te maken te hebben met de trainingsweekenden die de dienstenorganisatie organiseert en de coaching die ze aanbiedt.
- Vrijwel alle pioniersplekken onderhouden een relatie met een of meer (moeder)gemeenten, maar intensief lijken deze contacten niet te zijn. Daar waar er een *linking pin is* – bijvoorbeeld een voorganger die zowel aan de 'gewone' gemeente is verbonden als aan de pioniersplek – is uitwisseling en kruisbestuiving doorgaans intensiever.

Reflectie en aanbevelingen

- Beide onderzoeken wijzen uit dat het wijs lijkt de dienstverlening minder via materiaal te laten lopen en meer via het initiëren en faciliteren van inhoudelijke ontmoetingen. Kort gezegd: geen berichten maar gezichten.
- De omschrijving van een pioniersplek binnen de Protestantse Kerk ('een pioniersplek is een nieuwe vorm van kerk-zijn voor mensen die niet naar een kerk gaan') is onscherp. Een doelstelling ontbreekt: waarom zouden mensen een relatie moeten (willen) krijgen met een pioniersplek? Het zou goed zijn het gesprek hierover aan te gaan en op basis hiervan mogelijk tot een herziene, meer aangescherpte omschrijving van een pioniersplek te komen.

- In veel van het werk van de pioniersplekken gaat het om het scheppen van verbinding en gemeenschap binnen een veilige, laagdrempelige setting. Acceptatie is er een groot goed. Deels is dat terug te voeren op vroegere 'fuijkachtige' evangelisatiepraktijken, deels op de kwetsbaarheid van de groep van deelnemers/bezoekers. Ook een 'verruiming' van het soteriologische denken onder invloed van de levensbeschouwelijke pluralisering van onze samenleving speelt hier vermoedelijk een rol.
- We zien in het onderzoek onder zowel de voorgangers als de pioniers – in termen van Gijsbert van den Brink en Kees van der Kooi – een accent op verzoening door omvorming. Hij maakt ons tot een ander mens, vooral door Zijn nabijheid en compassie. De aandacht lijkt te verschuiven van Jezus' 'doen voor' naar Zijn 'voordoën'. Verbonden hiermee zien we een concentratie op het hier en nu. Daar waar de eeuwigheid in vroegere tijden het missionair werk vaak kleurde, zien we dat nu veel minder. Deze verschuiving zien we breder binnen de christelijke traditie. Dat kleurt uiteraard het missionaire denken en handelen. Tegelijk zien we dat er relatief weinig georganiseerde uitwisseling is rond soteriologische vragen. In pionierswerk domineren vaak de 'hoe-' en de 'wat'-vragen. Aandacht voor het 'waarom' en 'waartoe' van het werk is echter nodig.
- Onderzoek naar de soteriologische biografie van pioniers en andere missionaire werkers kan helpen goed zicht te krijgen op de doorwerking van het verleden in missionair werk.

Doelstelling, onderzoekspopulatie en werkwijze

Doelstelling

De doelstelling van het onderzoek luidt als volgt:
Het in kaart brengen van percepties, praktijken en ervaringen rond missionair kerk-zijn bij pioniers.

De onderzoekspopulatie

We hebben ons geconcentreerd op de wereld van pioniers binnen de Protestantse Kerk in Nederland. In vergelijking met de populatie van het onderzoek onder voorgangers in de 'gewone' gemeente – ruim 1800 personen – gaat het om een kleine groep van zo'n 100 pioniersplekken. Op aselecte wijze zijn vanuit deze groep 20 plekken gekozen. Twee plekken gaven aan niet mee te kunnen doen. Motieven daarvoor waren resp. het op non-actief staan van de plek sinds het begin van corona en de burn-out van de trekker van de pioniersplek. Op opnieuw aselecte wijze hebben we ter vervanging twee andere plekken geselecteerd. In de uitnodigingsmail zat de brief die is opgenomen in bijlage 2.

Hoe hebben we gewerkt?

De 20 gesprekken zijn gevoerd door in totaal 2 interviewers. Een collega-wetenschappelijk beleidsmedewerker binnen de dienstenorganisatie nam 8 interviews af, en zelf deed ik er 12. De gesprekken werden via videobellen gevoerd, waarbij telkens geluidsopnames werden gemaakt. Deze opnames werden samengevat aan de hand van de gestelde vragen door een theoloog die de wereld van kerk en geloof goed kent. De gemaakte samenvattingen werden vervolgens ter controle en goedkeuring voorgelegd aan de respondenten. Er was nauwelijks kritiek op deze samenvattingen, regelmatig werd waardering uitgesproken voor de correctheid ervan. Meerdere keren werden wel zaken toegevoegd en details gecorrigeerd. De samenvattingen zijn vervolgens per vraag weer samengevat in een Excelsheet om zo een overzicht te krijgen van de gegeven antwoorden. Zo kwamen ook trefwoorden naar voren. De gemaakte analyse is ter toetsing voorgelegd aan een aantal personen. Allereerst aan de geïnterviewde pioniers. De respondenten gingen

akkoord met de geanonimiseerde weergave van hun uitspraken in de lopende tekst. Een paar pioniers reageerden ook inhoudelijk op de tekst. Dat leidde ertoe dat de vraag naar discipelschapsontwikkeling binnen pioniersplekken als apart thema terugkeert in de reflectie. Het conceptrapport, inclusief de evaluatie, is vervolgens voorgelegd aan dr. Gert-Jan Roest, mede-interviewer en tevens directe collega binnen de dienstenorganisatie. Met name rond de evaluatie had hij kritische vragen en zinvolle suggesties. Zoals al gemeld in de introductie werd het rapport in wording ook besproken binnen de kenniskring van het CHE-lectoraat theologie en binnen het onderzoeksnetwerk [CCMW](#) van de Theologische Universiteit Kampen. Ook deze beide besprekingen leidden tot tal van aanpassingen. In dit rapport komen veel citaten voor. Het is goed ons daarbij te realiseren dat het hier om fragmenten gaat uit de samenvattingen van de gesprekken. Dat betekent dat de woorden mogelijk niet helemaal letterlijk zijn uitgesproken door de betreffende voorganger, maar dat hij of zij met die verwoording wel akkoord is gegaan. Omwille van de leesbaarheid heb ik in sommige gevallen de zinnen uit de samenvattingen wat meer lopend gemaakt. Van alle pioniers zijn citaten opgenomen. Omdat we de lezer de mogelijkheid willen bieden om bij een aantal vragen zelf de antwoorden te kunnen lezen en zo de analyse te kunnen beoordelen, hebben we in bijlage 3 de samengevatte antwoorden op drie meer theologisch-inhoudelijke vragen integraal opgenomen.

Uitkomsten van het onderzoek

Hieronder presenteer ik de uitkomsten van de gehouden interviews. Ik volg daarbij de volgorde van de vragen zoals deze in bijlage 1 is te vinden. De interviews zijn ook via dit stramien gehouden. Zoals al in de introductie is gemeld, zal ik met enige regelmaat de uitkomsten vergelijken met die van het onderzoek onder de 40 voorgangers.² Zo ontstaat meer reliëf en kunnen we de resultaten beter plaatsen.

Karakteristieken van de respondenten

Onder de 20 respondenten waren 14 mannen en 6 vrouwen. De oudste was 68, de jongste 27. De leeftijd was gemiddeld 43 jaar, daarmee zijn ze gemiddeld 9 jaar jonger dan ondervraagde

voorgangers in het eerdere onderzoek (gemiddeld 52 jaar). De gemiddelde duur van hun betrokkenheid bij de pioniersplek was 4,7 jaar.

In meerderheid (15x) hebben de geïnterviewde pioniers een theologische opleiding genoten op HBO- of WO-niveau. Slechts twee respondenten gaven aan geen specifieke theologische vorming te hebben ontvangen.

We vroegen ook naar eventuele betaalde aanstellingen buiten de pioniersplek. Vanuit missionair oogpunt kan dit interessant zijn. 4 pioniers waren gemeente-predikant, 8 deden iets als *tentmaking ministry*, dat wil zeggen dat ze naast hun pionierswerk betaald 'seculier' werk deden. 3 zaten in het onderwijs en voor het overige kwamen zeer uiteenlopende activiteiten voorbij, zoals ecologische woningbouw, het beheer

Met welke stromingen in de Protestantse Kerk voelt u zich het meest verwant?

(meerdere antwoorden mogelijk):

Stroming	Pioniers (20)	Voorgangers (40)
Confessioneel	10%	10%
Evangelisch	17%	11%
Gereformeerd	8%	2%
Gereformeerde Bond	3%	4%
Hervormd	3%	7%
Luthers	-	2%
Midden-orthodox	8%	10%
Oecumenisch	17%	17%
Protestants	15%	19%
Vrijzinnig	12%	14%
Anders, te weten:	8%: vrije confessioneel, gelovig, christelijk	5%: Liberaal, Ethisch, Charismatisch, Missionair, Pinkster
Geen antwoord	-	2%

2. Het is daarbij belangrijk te weten dat onder de non-respondenten bij dit onderzoek orthodoxe(re) voorgangers oververtegenwoordigd waren.

van een dorps huis, een verzendantiquariaat, een beleidsfunctie bij een hogeschool en een kringloop-coöperatie. In vergelijking met de 40 voorgangers zien we veel meer 'buitenkerkelijke' activiteiten. In haar onderzoeken werkt de Protestantse Kerk standaard met een indeling in 'bloedgroepen' waarmee de onderzochten zich kunnen identificeren. Ze kunnen daarbij meerdere mogelijkheden aankruisen. We hebben deze vraag opgenomen om een indruk te krijgen van de theologische/kerkelijke/spirituele spreiding van de respondenten. Ter vergelijking zijn ook de scores voor de 40 voorgangers opgenomen. De absolute aantallen zijn feitelijk te klein om ze om te kunnen zetten naar percentages, maar omwille van de vergelijkbaarheid heb ik dat toch gedaan. De scores zijn te vinden in de tabel op pag. 7.

De evangelische bloedgroep is sterker vertegenwoordigd dan in de groep van voorgangers. Omdat veel pioniersplekken niet echt een stempel van de Protestantse Kerk dragen en er op allerlei terreinen interkerkelijke samenwerking is, zou een hoge score op 'oecumenisch' voor de hand liggen, maar dat is – in vergelijking met de groep van voorgangers – niet het geval. Wat opviel in sommige gesprekken was hoezeer deze indeling historisch is. Sommige pioniers hebben helemaal geen beeld van de geschiedenis van de Protestantse Kerk en voor hen was de vraag dan ook moeilijk te beantwoorden. Tot slot nog iets over de geografie van de geselecteerde pioniersplekken. 6 daarvan bevinden zich in een stad groter dan 100.000 inwoners. 2 zijn gevestigd in een middelgrote plaats (50.000-100.000 inwoners). De overige 12 zijn gevestigd in plaatsen met minder dan 50.000 inwoners. In meerderheid gaat het daarbij om plaatsen met minder dan 20.000 inwoners. De helft van de plekken ligt in de Randstad.

Beleving missionair kerk-zijn

Op onze vraag welke associaties – positief én negatief – bij de respondenten opkwamen bij het begrip 'missionair kerk-zijn' antwoordden de meeste respondenten – net als bij de ondervraagde predikanten en kerkelijk werkers – met positieve associaties. Een veelheid aan associaties kwam langs, waarbij begrippen als ontmoeting, dienst en luisteren de toon zetten. Er is zeker verlangen om te delen ('delen wat je raakt', 'delen wat je aan moois hebt ontvangen'), maar dat gebeurt

in een sfeer van respect voor (het anderszijn van) de ander. Slechts één respondent sprak meer 'zendergericht': 'mensen bij Jezus brengen'. Bij de negatieve associaties kwam deze zendergerichte benadering juist wel sterk naar voren: 'zieltjes winnen' (3x), 'alleen zenden van de eigen waarheid', 'vernauwing tot evangelisatie'. 9 van de 20 respondenten refereerden hier op de een of andere manier aan. Wel gaven meerdere daarbij aan dat het ging om associaties bij vroegere praktijken. In de groep van de 40 ondervraagde voorgangers waren er meerdere die in de huidige grote aandacht voor missionair kerk-zijn eigenbelang zagen doorschemeren. Dat was niet het geval in de groep van pioniers.

Inspirerende missionaire praktijken en/of personen

Op onze vraag naar inspirerende praktijken en/of personen kwam een heel breed palet aan namen en plekken tevoorschijn. Ik beperk me hier tot personen en plekken die meer dan 1 keer werden genoemd. Het meest frequent (4 keer) werd de Amerikaanse theoloog en kerkplanter Tim Keller genoemd. Pioniersplek 'Geloven in Spangen' werd 3 keer genoemd. ICF, Taizé en Iona werden elk 2 keer genoemd. Bij het onderzoek onder gemeentepredikanten en kerkelijk werkers viel op dat er vrijwel geen verwijzingen waren naar andere 'gewone' gemeenten of voorgangers. Bij de pioniers zien we juist wel verwijzingen naar andere pioniersplekken en pioniers. Naast de hierboven al genoemde plekken werden nog 9 andere genoemd. Ook 9 Nederlandse (collega)pioniers werden genoemd. Dat is een boeiend verschil. Zien de pioniers meer inspirerende plekken en personen om zich heen dan 'reguliere' voorgangers? En heeft dat dan mogelijk ook te maken met de grote mate van netwerkvorming binnen de wereld van de pioniers waardoor er meer oog voor elkaar is dan in de wereld van 'gewone' gemeenten?

Inspirerende auteurs/boeken rond missionair werk/missiologie

Om een idee te krijgen of de pioniers ook via lectuur gevoed worden in hun missionaire oriëntatie vroegen we naar inspirerende boeken en/of auteurs. In totaal werden 30 verschillende auteurs genoemd. We noemen hier de auteurs die vaker dan 1 keer

genoemd zijn: Tim Keller (5x), Stefan Paas (4x), Dietrich Bonhoeffer (3x), Michael Moynagh (3x), N.T. Wright (2x), Mike Breen (2x), Henri Nouwen (2x) en Shane Claiborne (2x). De Bijbel wordt 4 keer genoemd. Meerdere respondenten moesten even graven in hun geheugen of een blik werpen in hun boekenkast om tot namen te komen. Meer dan de onderzochte voorgangers lezen pioniers specifiek missionaire literatuur. Tim Keller gaat aan kop bij de pioniers, terwijl hij in het overzicht bij de voorgangers slechts 1 keer voorkomt. Op de rol van lectuur bij missionair kerk-zijn kom ik terug bij de bespreking van de beleving van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk en het materiaal dat ze ontwikkelt.

Ontwikkelingen in het eigen missionaire denken en/of handelen door de tijd heen

Op onze vraag of de pioniers in de loop van de tijd waren veranderd in hun denken over missionair kerk-zijn, antwoordde slechts 1 respondent dat dat niet (echt) het geval was. In grote meerderheid gaven de respondenten dus aan dat er verandering was opgetreden. Het meest frequent werd daarbij de ontwikkeling richting een grotere mate van openheid en onbevangenheid genoemd. In totaal gaven 11 pioniers op de een of andere manier aan dat ze opener in de samenleving waren komen te staan: minder (ver)oordelend, minder krampachtig, minder als 'zender' en opener voor wat er aan goeds in 'de andere ander' aanwezig is. Parallel hieraan was er meer dan eens ook een theologische heroriëntatie:

Ja absoluut. Ik ben in 2011 nadrukkelijk begonnen in een project dat wel vernieuwend was, maar met veel focus op 'kerkdienst'. In het pionieren zelf ben ik zelf gaan ontdekken dat een andere focus ook belangrijk was: gerichtheid op de context. Onze pioniersplek is ook ontstaan vanuit een vernieuwende beweging: wat gebeurt er om je heen, welke mensen kom je tegen? Het is veel meer gekoppeld aan de Koninkrijksgedachte dan aan het oudere beeld van evangelisatie, zoals geloven in Jezus en eeuwig leven. (interview 10)

Van 'dit is de boodschap, dit moet je horen en dan doe je hopelijk met ons mee' naar gewoon aanwezig zijn, iets laten zien wat je hart raakt en dat uitstralen. Ik ben hier gekomen net na de scheuring³, toen er nog een derde was overgebleven in die grote kerk. Het besef ontstond: al die lege banken, misschien moeten we eens kijken naar de mensen die zijn afgehaakt en al die anderen die hier in het dorp wonen – een missionair verlangen. Het idee was: hoe krijgen we ze zo snel mogelijk in de kerk? En dat werd: laten we kijken hoe we kerk in het dorp kunnen zijn. Dat vond ik een mooi proces. De gemeente ging mee in dat proces, dat zie je in de dingen die bedacht worden. Ik heb daar zelf ook wel een rol in gehad. (interview 20)

De overlap tussen missionair/diaconaal werk en sociaal/cultureel werk is vloeiender. Het binnen-buiten gevoel is vager geworden, de grenzen tussen wie gelovig zijn en wie niet zijn minder scherp geworden. (interview 18)

Missionaire openheid blijkt al met al als een boemerang bij de pioniers zelf terug te komen. Soms leidt dat ook tot nieuwe vrijmoedigheid:

We hebben in 2020 een podcast gemaakt over de vraag: waarin vind jij je geluk – wie zijn dan in onze stad eigenlijk gelukkige mensen? En we dachten: laten we dat gewoon maar gaan vragen. Ik merkte bij de presentatie ervan, waarbij ik Jezus zette naast hedendaagse mensen als Paul Verhaeghe en Dirk de Wachter, dat mensen dat prima vonden, dat ik het dus best gewoon bij mezelf kan houden en vertellen hoe ik dat zie. En dus meer te getuigen, laat ik het zo zeggen. Dus meer vrijmoedigheid in het over Jezus spreken bijvoorbeeld. Als ik dat doe is er best openheid voor. Er was openheid, ruimte, veiligheid: ik heb naar hen geluisterd en nu luisteren zij naar mij. (interview 3)

3. Het gaat hier om de afsplitsing van de Hersteld Hervormde Kerk ten tijde van het ontstaan van de Protestantse Kerk in Nederland in 2004.

De five marks of mission

In missionaire publicaties komen we nogal eens de zogenaamde *five marks of mission* tegen. Ze zijn afkomstig uit de Anglicaanse traditie en bedoeld om de breedte van missionaire presentie in beeld te brengen.⁴ We hebben de pioniers – met enige vrijheid in de vertaling – deze vijf dimensies van missionair kerk-zijn voorgelegd vanuit de vraag voor welke twee ‘marks’ ze de meeste passie hebben. Opnieuw geef ik ter vergelijking ook de scores van de 40 voorgangers. Hoewel de absolute aantallen ook hier feitelijk te klein zijn om met procenten te kunnen werken, geef ik omwille van de vergelijkbaarheid toch de percentages. De scores zijn te vinden in de tabel onderaan deze pagina.

Daar waar voorgangers het meest gaan voor ‘praktisch christendom’ (*mark 3*), kiezen pioniers vooral voor de eerste *mark*. We hebben in de formulering van de eerste *mark* min of meer provocerend het woord ‘evangelisatie’ toegevoegd, maar dat heeft de pioniers er bepaald niet van weerhouden vooral voor deze eerste dimensie te gaan. Meer dan de onderzochte voorgangers hebben ze kennelijk de behoefte het evangelie te delen met mensen die het niet (meer) kennen. Tegelijk liet de vorige vraag zien dat er in de beweging van het pionieren in theologisch opzicht vaak veel verschuift. In dat kader werd bijvoorbeeld

gerefereerd aan de *Missio Dei* en het denken in termen van het Koninkrijk Gods. De verdeling over de andere vier *marks* is behoorlijk gelijkmatig.

Wat is missionair zijn?

Gert-Jan Roest schreef in 2020 de notitie ‘Wie wil er missionair zijn?’⁵ Hij schreef het primair voor de deelnemers aan de missionaire specialisatie voor predikanten en kerkelijk werkers, maar zij zijn uiteraard geen exclusieve doelgroep. Het rapport is bedoeld om binnen de Protestantse Kerk – en overigens ook daarbuiten – het denken over missionair kerk-zijn te stimuleren en te verdiepen. In het rapport zoekt Roest naar een omschrijving van missionair zijn die in de breedte van de Protestantse Kerk als een kompas zou kunnen functioneren. Zijn omschrijving luidt als volgt:

‘Vanuit liefde in beweging komen ter wille van anderen namens God.’

We legden de omschrijving voor aan de respondenten: wat roept deze formulering bij je op? Dat bleek overwegend herkenning en instemming te zijn. Niet minder dan 10 pioniers

Voor welke twee dimensies klopt jouw hart het meest?

Dimensies missionair kerk-zijn (<i>marks of mission</i>)	Pioniers (20)	Voorgangers (40)
De verkondiging van het Goede Nieuws van het Koninkrijk aan mensen die het niet kennen (evangelisatie).	32%	24%
Het onderwijzen, dopen en doen groeien van nieuwe gelovigen.	15%	16%
Het lenigen van menselijke nood door liefdevolle diaconie.	19%	28%
Het omvormen van onrechtvaardige structuren, het ageren tegen elke vorm van geweld, en het zoeken van vrede en verzoening.	17%	15%
Het werken aan het behoud van de schepping en het zoeken naar een ecologisch verantwoord leven.	15%	14%
Respondent wenst geen keuze te maken.	2%	4%

4. Zie <https://www.anglicancommunion.org/mission/marks-of-mission.aspx> (geraadpleegd 1 maart 2021).

5. Gert-Jan Roest, *Wie wil er missionair zijn? Over verwarring, allergieën en de inhoud van missionair werk*, Utrecht 2020 (geraadpleegd 6-10-2021).

gebruikten het woord 'mooi' in hun antwoord. 7 van hen gaven alleen maar positieve kwalificaties aan de omschrijving, maar een meerderheid van 13 respondenten had toch ook aarzelingen en kritische kanttekeningen. Met name het 'ter wille van' werd bevestigd. 4 pioniers misten in deze woordkeuze de wederzijdsheid en het tweerichtingsverkeer:

Ik vind het iets te lief. 'Namens God' vind ik mooi, 'beweging' ook. Maar bij 'ter wille van' gaan mijn haren overeind staan, alsof ik iets voor een ander moet doen. Ik denk dat ik juist een ander blij maak als ie zelf iets gaat doen. Een woord als 'recht' ontbreekt ook. Liefde ... ik kan soms ook heel kwaad worden en daar komen ook goede dingen uit voort. (interview 16)

Mooie volzin. Wat wollig. Complex. Liefde is een prachtige beweegreden. 'Anderen', ik zou dan meer iets doen met elkaar, minder eenrichtingsverkeer. Je hebt ook iets te ontvangen. Daarin is God ook aanwezig. (interview 12)

2 pioniers vonden de uiteindelijke gerichtheid van missionair werk te weinig terugkomen in de omschrijving. Ze herkenden hun eigen theologische *drive* er te weinig in:

Hij is helemaal raak. Maar wat kleurloos in de vorm: wat is 'in beweging komen', en te stil in de beoogde vrucht: 'waartoe zijn we uitgezonden?' (interview 5)

Het is heel mooi, tegelijk ook heel algemeen. 'Om Christus te verkondigen', dat zou er wel in mogen. Je moet mensen geven wat ze echt nodig hebben, dat is Christus, en daaruit vloeit voort het eten en het drinken. (interview 14)

Samenvattend kunnen we zeggen dat de omschrijving van Roest kritisch positief ontvangen is. Het blijkt veel op te roepen en kan zo een katalysator zijn voor een inhoudelijk missionair gesprek. Juist als er iets ligt als voorzet, als richtpunt, kan het eigen

profiel worden ontdekt. Zo bleek het te werken in de interviews, zo zal het ook kunnen werken voor gesprekken binnen missionaire (pioniers)teams.

Invloed corona op het denken over missionair kerk-zijn

Het onderzoek werd verricht in de eerste maanden van 2021 waarin de coronacrisis nog volop haar sporen trok. Dat deze crisis in praktische zin voor de respondenten ingrijpend was, mag duidelijk zijn. Veel kon immers niet of moest heel anders. We hebben niet naar de praktische consequenties van de crisis gevraagd, wel naar de mogelijke invloed op het denken over missionair kerk-zijn *an sich*. 8 pioniers gaven aan dat hun missionaire denken geen (echte) inhoudelijke invloed had ondergaan van de coronacrisis. De overige 12 lieten wel doorschemeren dat ze ook inhoudelijk aan het denken waren gezet, maar werden daarbij meestal niet echt concreet. Met name de (her)ontdekking van het belang van (fysieke) gemeenschap werd genoemd (3 keer). Slechts een enkeling werd rond die inhoudelijke heroriëntatie wat concreter:

Door corona zijn wat dingen aan het licht gekomen: globaal – ik ben nog linkser dan links geworden. Er moet een heel andere stip op de horizon. Maar ook in de kerk: het familiale, het lichaam – als je dat echt gelooft dan maakt corona niet uit, maar als dat er niet is, dan zie je dat in een kerk. Wij houden elkaar heel erg vast. De gemeenschap en de kleine groep, de betekenis daarvan is nog meer duidelijk dan daarvoor: elkaar kennen, broers en zusters zijn. De privileges zijn ook veel duidelijker geworden. En bij mij komt er ook creativiteit los: bijvoorbeeld iets als een *Christmas blessing*. Ik ben ook begonnen met jongleren, in en met de buurt. (interview 16)

De plek van de kerk in de samenleving

We vroegen in het interview hoe de respondent de plek van de kerk in de samenleving zou willen typeren, mogelijk aan de hand van een beeld of een metafoor. Er kwam een veelheid aan beelden langs, waarbij de veiligheid en de warmte van de plek relatief vaak naar voren werd gebracht: 'pleisterplaats', 'schuilplaats', 'rustplaats', 'plaats om

op adem te komen', 'veilige en heilige ruimte'. Als we de antwoorden leggen langs het continuüm 'comfort' en 'challenge', dan lijken de meeste typeringen dichter bij de bevestigende dan bij de uitdagende pool te liggen. We hebben niet gevraagd naar het eigene van de groep van bezoekers/deelnemers, maar de typeringen wijzen op een behoefte aan (h)erkenning en veiligheid. Dat lijkt te wijzen op een zekere kwetsbaarheid van in ieder geval een deel van de groep van deelnemers/bezoekers. Dat spoort met eerder onderzoek.⁶

Als een speeltuin: beweeglijk en dynamisch. Ruimte voor variatie en beleving. Ik hoop dat de kerk een plek is waar mensen veilig zijn en waar mensen kunnen proeven aan hoe het leven vanuit genade en liefde van Jezus eruit kan zien. Mensen ervaren dat bij onze plek, hoewel ze er zelf geen snars van geloven. (interview 16)

Sommige respondenten keken bij deze vraag ook naar de kerk als geheel en waren daar vaak ambivalent over:

Het mosterdzaadje vind ik wel een mooi beeld, schuilplaats voor vogels in allerlei soorten en maten. En dat het Koninkrijk een 'beweging' is van zaadje naar boom. En dat beleef ik wel steeds weer. Maar vaak is het juist zo dat we als kerk stil zijn komen te staan, een soort fort. Ik gebruik een gedicht van Van Randwijk wel vaak. (interview 20)

*Wij, zonder geld op reis gegaan
en zonder bundel uitgezonden
om te genezen waar wij konden,
te zegenen waar and'ren slaan,
te vroeg vertraagde onze voet,
wij hebben ons te warm genesteld
en een weerbarstig fort gemetseld
rondom een volk dat trekken moet.⁷*

Trefwoorden ter typering van de pioniersplek

In afwijking van de vragenlijst voor de voorgangers hebben we ook de volgende vraag aan de pioniers gesteld: 'Met welke drie trefwoorden zou je het eigene van jullie plek willen typeren?' Met opzet hebben we deze open vraag vóór de meer theologische vragen gesteld om te zien in hoeverre de antwoorden ook zonder een voorzet van de interviewer al een specifiek theologisch accent zouden krijgen. Dat bleek niet het geval te zijn. De gegeven trefwoorden refereren niet of nauwelijks aan specifiek theologische inhoud. Alleen de woorden 'missio Dei', 'liefde van God' en 'Jezus' spreken geloofstaal. Voor het overige zijn de gekozen trefwoorden vrij algemeen. Ze lopen ook sterk uiteen. Het meest worden woorden rond 'verbinding' en 'verbinden' genoemd (5 keer). 'Laagdrempelig' en 'liefde' komen elk 3 keer voor en vervolgens zijn er 4 trefwoorden die 2 keer worden genoemd: 'gemeenschap', 'ontmoeting', 'open' en 'stilte'. Veel van het werk van de pioniersplekken lijkt dus – afgaande op deze trefwoorden – te gaan om het scheppen van verbinding en gemeenschap binnen een veilige, laagdrempelige setting.

Het beste van het huis

Ook de volgende vraag is een aanvulling ten opzichte van de vragen die we voorlegden aan de voorgangers: 'Wat is het beste dat jullie pioniersplek aan de deelnemers/bezoekers te bieden heeft?' Ook deze vraag werd ingegeven door onze zoektocht naar mogelijke theologische inhoud die tevoorschijn zouden kunnen komen zonder dat er expliciet naar gevraagd was. Meer dan bij de vorige vraag kwamen die ook in beeld. 6 respondenten noemden God of Jezus (Christus):

Binnenkerkelijk zou ik zeggen: we hebben Christus te bieden, niet omdat we Hem/dat in bezit hebben, maar omdat we ervan mogen delen. Dat kun je niet zo communiceren. Wij

6. Zie voor dit diaconaal-pastorale karakter van pioniersplekken ook het onderzoeksrapport [Tussenstand pionieren. De impact van pionieren op sociale verbondenheid en geloofsontwikkeling](#). Dienstenorganisatie Protestantse Kerk, Utrecht 2020, p. 13 (geraadpleegd 6 oktober 2021).

7. H.M. van Randwijk, *Op verbeurd gebied*, Amsterdam 1934.

zeggen tegen de deelnemers dat wij een plek zijn van twintigers en dertigers die op zoek zijn naar een betekenisvol leven, waarbij we in de zoektocht naar antwoorden onze inspiratie primair vinden in de christelijke spiritualiteit. En we zoeken daarbij verbinding met filosofie, kunst, literatuur. Of soms ook weleens een beetje de positieve psychologie. Ik hoop dat mensen ten diepste Christus vinden. Dat kan gaan via een weg van verdieping, cognitief of het vinden van rust. Misschien wat meer gevoelsmatig, stilte. Dat hoofd en buik elkaar vinden. (interview 3)

Dat ze ertoe doen, dat ze gezien worden, dat ze niet nutteloos zijn: God vindt dat je/iedereen ertoe doet: je bent geliefd - wat en wie je ook bent of hebt gedaan. Het geloof daarin helpt erg om van mensen te houden, en dat maakt het gek genoeg ook makkelijker om dingen aan de orde te stellen die niet goed zijn. Dat is anders dan vroeger: mensen de (kerkelijke) maat nemen. Nu komt er een gelijkwaardig mens binnen. En daarom kijk ik vooral naar wat mensen bindt. En naar wat mensen zelf nodig hebben of willen. (interview 7)

De liefde van God zichtbaar maken, God die Zijn Zoon heeft gegeven, en er voor mensen willen zijn in hun nood. (interview 14)

Heeft de christelijke traditie iets unieks?

Wat veel terugkomt is acceptatie: mensen zijn op een veilige plek welkom zoals ze zijn. Bij in ieder geval 7 plekken wordt dat benadrukt. Op verschillende manieren wordt deze vorm van gastvrijheid onder woorden gebracht:

Stefan Paas formuleert in een publicatie van de Wereldraad van Kerken over evangelisatie een scherpe vraag: 'Is er iets dat onze burens alleen maar kunnen vinden in de christelijke geloofs-gemeenschap en nergens anders?'⁸ We hebben in ons onderzoek deze vraag ook voorgelegd aan de pioniers: 'Heeft de christelijke traditie iets unieks, iets wat je elders niet vindt?' De antwoorden op deze vraag en op de twee daaropvolgende vragen zijn integraal opgenomen in bijlage 3.

Dat je elkaar mag vertellen dat je je niet groot en sterk hoeft voor te doen maar dat je bij God helemaal je naakte ik mag zijn. In de samenleving moet je groot en snel zijn, alles aankunnen. En veel mensen mislukken daarin. Maar God kijkt op een heel andere manier naar jou dan jijzelf of mensen om je heen. Dat verhaal vertel ik graag en dat heb ik ook zelf nodig. En dat geeft mensen rust. (interview 12)

Op één na gaven alle ondervraagden op deze vraag een positief antwoord. Hun antwoorden zijn daarbij overigens wel veelkleurig. De persoon van Jezus (Christus) wordt het meest genoemd als unieke gestalte in de christelijke traditie. Dit patroon sluit daarmee aan bij de vorige vraag naar 'het beste'. In 10 antwoorden kwam Hij meer of minder expliciet voor. Dat Hij het meest wordt genoemd zal geen verbazing oproepen. Hij is immers 'het handelsmerk' van de christelijke traditie. Het valt op dat klassieke aanduidingen van Jezus als Heiland, Verlosser of degene die onze schuld verzoent nauwelijks worden gebruikt. Wel wordt een paar keer gerefereerd aan de genade die ons door Jezus ten deel is gevallen. Ik geef een paar voorbeelden van de zeer uiteenlopende

Een plaats zijn waar je mag zijn wie je bent. En zo mag je ook blijven. Terwijl we merken dat mensen toch het gevoel hebben dat er een verborgen agenda is, dat zit blijkbaar diep. (interview 15)

8. "What is it that our neighbours can only find in the Christian community and nowhere else?", Stefan Paas, 'Challenges and Opportunities in Doing Evangelism', in: Gerrit Noort et al, *Sharing Good News. Handbook on Evangelism in Europe*, Geneva: WCC 2017, 41.

manieren waarop aan Jezus expliciet dan wel impliciet wordt gerefereerd:

Jezus. Alle andere dingen tref je ook buiten de kerk aan. (interview 11)

Als je Jezus niet volgt, hoe doe je het dan in deze tijd? Zoveel mensen zijn angstig en bang. En wij hebben de Here Jezus. En dat willen we aan andere mensen meegeven en vertellen: Hij voorziet, de zekerheid. We merken dat dat overkomt, zeker in deze coronatijd. Juist nu kun je mensen wel aanraken. (interview 19)

Het bizarre verhaal dat God heel dicht bij de mensen komt, dat God het leven goed kent en dat het daardoor niet iets afstandelijks is. Dat je altijd opnieuw kunt beginnen. Dat deel ik wel in samenkomsten en gesprekken en dat probeer ik ook wel te leven. (interview 6)

Genade: je mag het krijgen en hoeft het niet te verdienen. We hebben het allemaal niet verdiend maar wel gekregen. Het is wel een veel te kerkelijk woord, maar het vertaalt zich in hoop (al vindt het bestuur van onze plek dat ook teveel naar kerk ruiken): niet oordelen, genieten van de kleine dingen. Het gaat erom dat in de sfeer te laten merken, het woord genade zal ik in de communicatie niet zo snel gebruiken. (interview 4)

In het laatste citaat klinkt iets door van wat er in ieder geval in 4 andere antwoorden ook te horen was: er is een kloof tussen het christelijke jargon en de mensen met wie de pioniers optrekken. Dit geluid hoorden we bij de eerder geïnterviewde voorgangers feitelijk niet, en dat zal te maken hebben met hun eigen, vooral binnenkerkelijke setting. Pioniers lijken meer dan 'gewone' voorgangers gedwongen te worden te zoeken naar eigentijdse vertolkingen van het goede nieuws van het evangelie. Het volgende citaat is hiervan ook een illustratie:

Het eigene zit wat mij betreft toch in de positie van Jezus Christus als redder van de wereld, maar ook van jouw leven. Ik zou in de pionierscontext wel iets andere woorden gebruiken. Ik zou niet direct beginnen over redden, maar wel over iemand die vrij kan maken van dingen als stress en prestatiedruk, of het eeuwige vergelijken tussen jou en mij. Zoals Augustinus zei: dat het hart pas rust vindt als het rust vindt in God. Die onrust met al die vragen, die zit ook overigens ook in mij. (interview 3)

Niet elke respondent heeft bij de vraag naar het eigene, mogelijk unieke van de christelijke traditie expliciet het accent gelegd bij Jezus. Een respondent wees op de Bijbel als bron voor al onze zingevingsvragen. Een andere pionier wees op 'het feit dat je in kwetsbaarheid ook kracht en verbinding kunt vinden'. Een pionier die veel werkt met vluchtelingen wees op het eeuwigheidsperspectief. Weer een ander wees op de tomeloze inzet van christenen in de wijk. Dat viel in zijn ogen echt op. Slechts één pionier zag in de christelijke traditie niet iets unieks:

Nee, we delen iets universeels. We hebben andere tradities, maar ik heb het gevoel dat dat een vorm is voor iets universeels dat ons roept. En daarom is het moeilijk om buiten hoe je leeft en handelt, woorden te geven aan het unieke dat in mijn beleving niet gevangen kan worden in één geloof. Wat mij betreft zijn er dan tussen de woorden veel stiltes en wil ik graag ruimte creëren voor de ervaring van de ander. (interview 13)

Hoe exclusief of inclusief is Jezus?

Het unieke van het christelijk geloof cirkelt in de beleving van de pioniers veelal rond Jezus. Dat zagen we hiervoor al. Niet iedereen noemt Hem bij name, maar vrijwel steeds is er focus op wie Hij was/is en hoe Hij optrad, leed, stierf en opstond. We hebben in een volgende vraag gevraagd naar wie Hij is in de missionaire communicatie. 'Hoe inclusief of exclusief is Hij in jouw ogen?'

Het is goed op deze plaats melding te maken van een zekere onhelderheid in de vraagstelling. De

vraag naar exclusiviteit en inclusiviteit kan zowel slaan op Zijn omgang met de mensen die Hij tegenkwam in zijn jaren als rondtrekkende rabbi als op Zijn bemiddelende rol in de relatie van de mens tot God. Als we het laatste concretiseren: is Hij de enige en exclusieve weg naar de Vader?

De gegeven antwoorden lopen zeer uiteen. We zien er de volle breedte van de Protestantse Kerk in terug. Wel zien we – net als bij het onderzoek onder de voorgangers – vooral een inclusief beeld van Jezus opdoemen: Hij sluit mensen in, ook zij die vaak worden uitgesloten in het menselijk verkeer. Hij is royaal en doorbreekt gangbare grenzen. Een plek verbindt aan die exclusiviteit ook personele consequenties:

We hebben een coördinator aangetrokken die helemaal niet kerkelijk gebonden is omdat we het verhaal van hoop universeler vinden dan dat. We dragen dat christelijke bewust niet nadrukkelijk uit. 'Gij zult niet oordelen', ik kan daar voor een ander niks over zeggen. Wij kunnen niet bevatten hoe God meet, er is misschien iets van een 'grote truc' aan het eind. Ik geloof niet dat moslim zijn van minder waarde is. En christenen omgekeerd zijn soms erg oordelend, daar kan ik niks mee. Jezus is in mijn ogen heel inclusief. En hoe inclusief Hij is, dat kunnen wij haast niet bevatten. (interview 4)

Jezus is 'alle mensen om mij heen'. Zo wil Jezus het ook. Als gezegd wordt: Jezus geneest, dan betekent dat: mensen om je heen genezen jou. Matteüs 25. (interview 10)

Inclusief is Hij: uitsluiting is niet een weg om te gaan, in God valt alles samen. Jezus is een voorbeeld om naar te leven. Dé waarheid hebben christenen niet in pacht. (interview 13)

Bij het tweede, de rol van Jezus in de verbinding van God en mens, noemden we als voorzet regelmatig de uitspraak van Jezus dat Hij de weg, de waarheid en het leven is (Johannes 14,6). Het idee van 'de weg, de waarheid en het leven' in de exclusieve zin van het woord komt voor onder de onderzochte pioniers, maar is niet dominant. Dat zal vermoedelijk

ook te maken hebben met de mensen met wie ze omgaan en voor wie ze er willen zijn. Het gaat dan immers niet om een abstracte theologische overtuiging, maar om een (ook theologische) zoektocht in een uiterst plurale cultuur met ontmoetingen met mensen met zeer uiteenlopende levensovertuigingen. Pioniers – ook zij die geloven dat Jezus exclusiviteit toekomt – zoeken hier behoedzaam hun weg. Meer dan de onderzochte voorgangers spreken ze ook expliciet over deze zoektocht:

In de communicatie presenteer ik Jezus in de eerste plaats als een hele goede leraar of wijsheidsgoeroe. Maar tegelijkertijd, als je goed luistert naar de claim die Jezus doet, dan zit daar wel een aspect in als: Ik ben de waarheid en Ik ben het licht en Ik ben het leven, daar kun je op een bepaald moment wat mij betreft niet echt omheen. Ik vind het belangrijk dat dat bij de mensen zelf ontstaat, dat Jezus die claim legt. En daarmee is Jezus meer dan bijvoorbeeld de Boeddha. Jezus kan dat wel gebruiken om bij Hemzelf uit te komen. Dat er bij Hem het meest diepe leven in zit, dat geloof ik zeker. (interview 3)

Hij is de Zoon van God die mens geworden is, die weet wat het menselijk lijden is. Hij is die weg gegaan om daarmee af te rekenen. Jezus is de enige weg naar de Vader. Maar ik geloof dat Christus zich ook bij een moslim kan openbaren als de weg naar de Vader, naar Allah. Iemand kan moslim blijven om niet verstoten te worden maar wel in Jezus geloven als weg naar de Vader. Niet alleen in de kerk komen mensen tot de Vader. God is zó royaal. (interview 15)

Dat is best ingewikkeld. We brengen Hem wel ter sprake, in de zin van: wat Hij heeft gezegd, wat kun je daarmee? Het idee van een hemel, daar voel ik niet veel verwantschap meer mee. Jezus is vooral inclusief, al kan ik het exclusieve niet helemaal los laten. Ik heb er ook niet zo'n moeite mee om dat zo wat te laten. (interview 1)

Jezus is een leermeester die dichtbij is, die luistert. Ik loop nog erg te zoeken: hoe kan ik het evangelie en Jezus ter sprake brengen? (interview 11)

Het punt van inclusiviteit en exclusiviteit van Jezus wordt ook langs andere wegen belicht:

Jezus is de Zoon van God. Ik probeer wel tot Hem te bidden. God of Jezus is soms inwisselbaar. Jezus is soms ontzettend inclusief: de ongere types waarmee Hij optrok, de verhoudingen die Hij op zijn kop zet. Maar Hij is ook ontzettend exclusief ten aanzien van de religieuze mensen om hem heen. Ik heb zelf een meer inclusieve insteek hier in onze pioniersplek. (interview 17)

Hij is exclusief in de zin dat Hij staat voor een duidelijke traditie. En inclusief in de zin dat Hij altijd aardigheid vond in mensen die buiten die traditie waren of het gevoel hadden dat ze daarbuiten stonden. (interview 2)

Soteria

We vroegen vervolgens naar de invulling van *soteria*, het Griekse woord dat we doorgaans vertalen met 'behoud', 'redding', 'verlossing'. Welke invulling geven de pioniers aan dit begrip en ook aan haar tegenhanger, 'verloren gaan'? In het onderzoek onder de voorgangers viel op dat ze bij beide begrippen primair aan het hier en nu denken, en het in meerderheid ook niet expliciet koppelen aan een leven met God of een keuze voor Jezus Christus. Ook de pioniers benadrukken het leven hier en nu. *Soteria* is dan bijvoorbeeld:

- 'Dat je alles al gekregen hebt, je mag fouten maken, je bent goed genoeg.'
- 'Dat je vreugde vindt, ongeacht de omstandigheden.'

- 'Dat je het niet alleen hoeft te doen, er is een kracht voelbaar in goede mensen en in jezelf waardoor je het gevoel hebt alles aan te kunnen.' en
- 'Dat je je weet te verhouden tot je problemen, je innerlijke kracht weet te bewaren, niet cynisch wordt.'

Meer dan de onderzochte voorgangers refereren de pioniers bij hun nadenken over *soteria* aan een leven met God. Niet minder dan 14 van de 20 pioniers gebruiken (mede) geloofstaal om het begrip te omschrijven. Daarmee blijven ze in de buurt van het Nieuwtestamentische spreken over *soteria* dat primair betrekking heeft op de relatie tussen God en mens.⁹ De pioniers spreken daarbij verhoudingsgewijs ook meer dan de voorgangers over de eeuwigheid. Ik geef een paar voorbeelden:

Redding is bevrijd zijn van wat je terneerdrukt. Perspectief hebben/krijgen. Zonde is wat je neerdrukt, wat de relatie met God in de weg staat, en ook die met mensen. Ten diepste: je verbonden weten met God. Die redding kun je ervaren in je leven, maar het is ook een eeuwige redding. (interview 18)

Redding is je gered weten door Jezus, dat is je mens weten zoals God je bedoeld heeft, zoals je het best tot je recht komt. Het verlossende zit in de weg die Jezus gegaan is, van lijden en van sterven en opstaan. In Jezus zie je de beweging expliciet die we allemaal moeten/mogen gaan, en Hij is deze ook nog eens voor jou gegaan. Het is ook je daaraan durven overgeven, aan toevertrouwen. Als we Jezus echt zouden leren kennen, dan zouden we ons ook aan Hem toevertrouwen, ontdekken dat we dan tot bloei kunnen komen. De Jezusruimte is heel ruim, veel ruimer dan ik me kan indenken. Maar de verbondenheid met Jezus is wel nodig. (interview 20)

9. Geoffrey W. Bromley, *Theological Dictionary of the New Testament. Abridged in One Volume*, Grand Rapids 1985, p. 1137.

Het betekent van allerlei. Ik ben gered van een last van schuld. Ik ervaar dat nu niet (meer) zo, maar ik geloóf het wel. Zelf zit ik nu meer op: ik denk dat je er beter van wordt als je je verschuilt achter het bloed van Jezus, dat leer ik ook van mensen uit Afrika. Dat bloed is niet alleen verzoenend, er zit ook 'power' in. Dat merk je soms ook. Verloren zijn: een ziel die zweeft zonder dat ie is ingenomen door Jezus, een lege huls. Zoals Augustinus zegt: onrustig zijn. Het is doodsheid tegenover levendigheid, ik zie dat ook in de ogen van mensen. (interview 16)

Ik las pas bij Samuel Wells: redding heeft te maken met de ballast van het verleden los kunnen laten, én het perspectief van de hoop, van eeuwig leven; en in die terugblik en vooruitblik de aanwezigheid van God kunnen ervaren. Het verloren zijn/gaan daarin is voor mij de kern: zo druk zijn als mens met van alles en nog wat dat je God uit het oog bent verloren. Dat gaat dus vooral over het hier en nu. Ik wijs mensen graag op de liefde en de hemel, en niet op de hel o.i.d., maar het blijft wel een aanwezig ding in mijn denken. Maar ik merk dat ik een soort 'verzachting' zoek of zo. (interview 9)

In ieder geval 4 pioniers concentreren zich primair op het leven hier en nu of buigen de eeuwigheid om naar ons huidige leven:

Dat is een moeilijke vraag. Redding heeft te maken met heel worden, genezing. Ook in de relatie tot je Schepper. Verloren gaan, dat is er wel maar ik denk niet aan iets als een hel. Dat is iets wat ik losgelaten heb, ik focus er niet meer op. In dit leven zie je mensen verloren gaan, psychisch en holistisch. (interview 1)

Ik kan er geen expliciete formule van geven, er in algemene termen over praten. Er zitten heel veel verwonde mensen, ze ervaren hier iets van 'ruimte waarin ze opleven', dat is dan *soteria*. Mensen zijn verloren, ervaren zich als verloren, verwond – dat zijn dingen waar de mensen mee

komen. De eeuwigheid speelt geen rol voor de mensen die hier komen. Het is geen dringende vraag, voor mezelf ook niet meer. Het gaat meer over: welke aarde laten we na? Meer dan over: komen we in de hemel of de hel? (interview 12)

Voor mij gaat het leven met Jezus primair over een bevrijdend leven in het hier en nu. Niet uit angst voor de hel. Gods armen zijn breed/groot. Verloren gaan: dat gaat voornamelijk over dit leven: een moeilijk leven, of juist een arrogant bestaan. (interview 17)

'Verloren gaan'

Een woord als 'redding' heeft onheil als context: we moeten ergens van gered worden. En als dat niet lukt, dan kan iets (of iemand) verloren gaan. Het Nieuwe Testament kent oordeel en gericht dat voor de mens verkeerd kan uitpakken. Het kan hem scheiden van het leven met God en zo kan zijn leven 'verloren gaan'. In de citaten hierboven komen we al referenties hieraan tegen. De pioniers concentreren zich op het hier en nu, maar meer dan bij de geïnterviewde voorgangers komt ook de eeuwigheid in beeld. We zien daarbij de wegen overigens wel uiteengaan. 3 pioniers geloven dat bij God uiteindelijk niemand verloren zal gaan:

Redding: wij hoeven niet bang te zijn. Als we heengaan, gaan we naar Hem, eeuwig leven. God is liefdevol, Hij laat niemand verloren gaan. Hij zorgt voor iedereen. (interview 19)

Verloren gaan is er ook. Niet in de zin van 'naar de hel gaan', maar kijk maar eens rond in deze wereld. Zoveel mensen die klappen krijgen, de hoop verliezen. Dat is verloren gaan. Maar je mag weten: voor God ben je nooit verloren. (interview 8)

10 pioniers sluiten 'verlorenheid' voorbij onze fysieke dood niet uit, soms heel aarzelend of vragenderwijs, soms op een meer stellige wijze. We zagen daarvan

hierboven al illustraties. We komen hier 2 keer het denken van C.S. Lewis tegen die meent dat we ook bewust voor het duister kunnen kiezen:

Verloren gaan heeft daarnaast te maken met God niet kennen. Ik zie het in lijn van C.S. Lewis: aan het eind van de Narniaverhalen staat Aslan in de deur waar je naar het licht kunt gaan óf naar de schaduw. Verloren gaan is kiezen voor het kwaad. (interview 11)

Verloren gaan: je verloren weten, de wereld is niet mooi. Er is iets wat jou kapotmaakt. Van de hel is geen voorstelling te maken, en dat helpt ook niet zoveel. Soms zeggen mensen: je moet de twee wegen verkondigen. Maar ik verkondig maar één Weg, die andere is er wel, maar die hoef ik niet te verkondigen, zo help je mensen niet op de goede weg. Het is niet aan ons, en ook niet aan de kerk om te oordelen. Dat leeft hier wel sterk, daar zijn mensen door beschadigd.

Ik geloof in de werkelijkheid van verloren gaan, omdat er ook recht zal moeten worden gedaan aan onrecht dat hier en nu gebeurt en geen verzoening heeft gezocht. Er is verlorenheid, en daar moet recht overheen komen. (interview 20)

Ik geloof in een hiernamaals met twee opties en niet met drie. Een licht en een donker. Hoe het precies zit weet ik niet, maar zonder God kun je wel eindigen. Ik hoop dat alsnog iedereen er komt, maar ik betwijfel het. Ik lig daar niet van wakker. Ik heb niet (nog) genoeg moed om het tegenover anderen te noemen. (interview 16)

De ambivalentie in dit laatste citaat komt meer voor. Het geloof dat het met mensen uiteindelijk verkeerd kan aflopen is een motivatie voor het pionieren, maar geeft ook spanning in de praktijk ervan. Het gaat immers telkens over mensen die je als pionier

concreet ontmoet en die deel uitmaken – of willen uitmaken – van je gemeenschap.

De plek van de Bijbel in de pioniersplek

Daar waar in de kerkelijke gemeente de plek van de Bijbel – zeker op zondag – helder en duidelijk is, ligt dat in pioniersplekken anders. Dat geldt zeker als ze geen vieringen hebben. Daarom hebben we in dit onderzoek ook expliciet gevraagd naar de plek van de Bijbel binnen de pioniersplek, met daarbij de nevenvraag of het ook denkbaar is dat de gemeenschap heilige boeken uit andere religieuze tradities zou gebruiken.¹⁰

In alle plekken gaat de Bijbel open, maar de regelmaat en de frequentie verschillen behoorlijk. Dat hangt voor een belangrijk deel samen met het al dan niet hebben van vieringen. In vieringen is er een vanzelfsprekende plek voor de Bijbel, maar waar deze ontbreken of waar pioniersplekken naast de vieringen ook andere vormen van gemeenschap en uitwisseling hebben, zal bewust moeten worden gezocht naar een plek voor de Bijbel. We zien een behoorlijk nadruk op de plaats van de Bijbel in het geheel van de pioniersplek. In slechts een enkele plek is het gebruik meer optioneel:

De Bijbel is iets wat af en toe op tafel komt in openingen, inspiratiebron voor de koren. (interview 2)

Volledig facultatief. We hebben nu een ochtendgebed met een Psalm. (interview 4)

Buiten de vieringen om krijgt de Bijbel een plek bij de openingen van bijeenkomsten, bij bijvoorbeeld bijbelstudies, bij de start van een maaltijd ('Een moment van inspiratie. Zonder druk en dwang. Meer in de sfeer van: dit heeft mij geholpen, bemoedigd, geïnspireerd...'), bij de kliederkerk en bij de sportcommunity. Ook op andere wijzen speelt de Bijbel een rol:

10. De vraag diende ook als ondersteuning voor een breder onderzoek dat vanuit de CHE in 15 pioniersplekken van de Protestantse Kerk is gehouden naar bijbelgebruik en bijbelbeleving. Het onderzoek is nog niet afgerond. De hoofdonderzoeker is drs. Hanneke de Pater-Bakker, jadpater@che.nl.

De Bijbel lenen we veel uit, we lezen met mensen de Bijbel, dat is bijbellezen, maar het is ook een taalactiviteit. We hebben tweewekelijkse meer diaconale vieringen en een keer in de maand een kinderkerk. En er is een kinderclub met standaard een bijbelverhaal. (interview 11)

De beleving van de Bijbel door deelnemers/bezoekers blijft buiten beeld, slechts 1 respondent spreekt hierover:

We willen graag meer brengen van de Bijbel, maar we hadden vorige week de Paaschallenge, toen was er maar 1 aanmelding en op andere middagen hebben we 30 tot 40 aanmeldingen. Dat ligt ook aan de ouders, die geven hun kind dan niet op. Daarom probeer ik in de gewone activiteiten iets in te brengen: bij een wandeling iets vragen over hoe de bomen zo gekomen zijn, zo ga je er toch iets dieper op in. Zo bereiken we toch veel kinderen. (interview 19)

De meeste plekken geven duidelijk aan dat ze geen ruimte bieden aan heilige boeken uit andere religieuze tradities. Soms gebeurt dat zeer stellig ('Andere boeken gebruiken we echt niet!', 'Er is maar één waarheid!'), maar vaak blijft die mogelijkheid gewoon buiten het blikveld. Sommige pioniers staan er – meer of minder voorzichtig – wel voor open:

Andere bronnen gebruiken we helemaal niet. Ik zou dat zelf wel meer op willen zoeken maar dat zouden de mensen niet trekken. (interview 16)

Andere boeken, dat kan, maar met minder autoriteit. Ik zal het niet stimuleren. We zijn wel echt confessioneel. (interview 17)

We doen het vanuit christelijke motivatie. Maar er is openheid voor mensen om hun eigen bronnen in te brengen. (interview 18)

We werken sinds kort samen met een moslimorganisatie - en als de Koran dan een rol speelt dan is dat prima. Als het gaat om onze missie dan zou ik het wel graag bij het christendom willen houden. (interview 7)

Veel meer dan kerkelijke gemeenten hebben pioniersplekken te maken met een gemêleerd publiek. Dat dwingt ze om na te denken over de plaats van de Bijbel in de eigen gemeenschap en de eventuele ruimte voor andere religieuze geschriften. Geen van de plekken lijkt daarbij overigens te kiezen voor een interreligieus karakter.

Contacten met de 'gewone' gemeente

De Protestantse Kerk publiceerde in 2019 de nota *Mozaïek van kerkplekken*.¹¹ De titel van de nota is een expressie van het beleid van de Protestantse Kerk. Ze maakt ruimte voor uiteenlopende vormen van geloofsgemeenschap. Daarbij acht ze goede relaties tussen de verschillende gestalten van de ene kerk van groot belang. Eerder onderzoek liet zien dat goede en intensieve relaties allerm minst vanzelfsprekend zijn.¹² Dat beeld gaf aanleiding ook in dit onderzoek te vragen naar de relatie van de pioniersplek met de moedergemeente of met andere gemeenten waarmee ze in ieder geval formeel verbonden is. Concreet leidde dat tot de volgende vragen:

- Hebben jullie contacten met een of meer kerkelijke gemeenten in het kader van 'Mozaïek van kerkplekken'?
 - Zo ja, zie je een rol voor jezelf om deze gemeente(n) te stimuleren tot missionair zijn en handelen? Zo ja, welke rol is dat en hoe vul je deze in?

11. René de Reuver, Martijn Vellekoop, *Mozaïek van kerkplekken. Over verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn*, Dienstenorganisatie Protestantse Kerk, Utrecht 2019 (geraadpleegd 17-09-2021).

12. Nadine van Hierden e.a., *Over speelruimte en spanning*. Praktijkonderzoek naar de relatie tussen bestaande en nieuwe kerkplekken, Dienstenorganisatie Protestantse Kerk, Utrecht 2018 (geraadpleegd 17-09-2021).

- Zo ja, zie je een ontwikkeling in het missionaire bewustzijn van deze gemeente(n) en haar/hun missionaire praktijk? Zo ja, waar zie je dat?

Op 1 na alle pioniersplekken hebben met 1 of meer gemeenten contact. In 1 geval is er slechts contact op persoonlijke titel. In overgrote meerderheid is er dus meer of minder formeel een relatie, vooral met de moedergemeente(n). De intensiteit en vruchtbaarheid variëren echter nogal. Veel lijkt af te hangen van de mate waarin de pionier ook een formele plek heeft in een andere vorm van lokaal kerk-zijn. Predikanten en kerkelijk werkers die formeel aan meerdere kerkplekken zijn verbonden, zijn hier in het voordeel.¹³ Zij hebben immers natuurlijke verbindingen. Deze kunnen echter ook vrijwel geheel ontbreken, zoals blijkt uit het relaas van een pionier-jongerenwerker:

Het contact met de plaatselijke PKN-gemeente loopt niet zo heel erg fijn. Daar zit ook niemand meer van in het bestuur nu, we hopen dat dat hersteld wordt. In de beide PKN-gemeenten waarmee we contact hebben, zitten geen kinderen, en daar iets over vertellen in de kerk of iets doen, dat is ingewikkeld. Ik heb nog wel contact gehad met de plaatselijke dominee over kliederkerk, maar door corona viel dat stil. Er is verder niet veel contact of samenwerking, vooral doordat daar geen kinderen zijn. En ook bestuurlijk loopt het vrij stroef. (interview 19)

Van belang is ook de mate waarin de spiritualiteit en breder, de cultuur van de pioniersplek en die van de (moeder)gemeente sporen. Dat is zeker niet overal het geval. Bijvoorbeeld bij deze interculturele plek die ontstaan is vanuit een Gereformeerde Bondsgemeente. De pionier spreekt over deze gemeente als zuster gemeente:

Ze zijn in die zuster gemeente wel erg naar binnen gericht. Wij zijn meer fluïde, kunnen snel schakelen en doen dat ook. We beslissen deze week dat we komende zondag het Heilig Avondmaal gaan vieren bijvoorbeeld. (interview 16)

Contacten worden vergemakkelijkt als er een gedeelde agenda is, zoals bijvoorbeeld bij deze plek:

Ja, wij hebben contacten met zowel rooms-katholieke parochies als diverse protestantse gemeenten, heel concreet nu bij het ontwikkelen van 'Wegen met zegen', een pelgrimsroute door onze streek. Daarin werken we nauw samen met parochies, gemeenten, een klooster, etc. (interview 8)

De vraag of de pioniers voor zichzelf een rol zien in de missionaire bewustwording van de moedergemeente of andere omringende kerkelijke gemeenten is over het algemeen slechts summier beantwoord. Werken aan een dergelijke bewustwording gebeurt wel degelijk, maar lijkt geen speerpunt te zijn. Ook hier is een dubbele aanstelling een pre. Het maakt het mogelijk om ervaringen van de ene plek in te brengen in een andere. 1 pionier spreekt over stukjes in het kerkblad, 3 andere over het vertellen van verhalen ('juweeltjes') uit de praktijk van de pioniersplek. Het effect van het delen van de praktijk en de ervaringen van de pioniersplek met de moedergemeente(n) en andere omringende kerken lijkt, afgaande op de – opnieuw summiere – antwoorden, vrij beperkt te zijn. In ieder geval zijn de respondenten vrij terughoudend als het gaat om het noemen van concrete invloeden die uitgaan van de pioniersplek. Een enkeling wordt daarentegen wel concreet:

Een wat vergrijzende wijkgemeente die kromp is begonnen met het aanbieden van huiswerkbegeleiding, heeft contact gezocht met welzijnswerk en is ook haar gebouw breder gaan gebruiken in samenwerking met maatschappelijk organisaties. (interview 15)

Ja, ik zie dat gemeenten bij ons in de buurt bij het beroepen van een nieuwe predikant de pionierservaring ook als punt van aandacht hebben. (interview 2)

13. Vergelijk het hierboven in noot 11 genoemde rapport, p. 29.

2 pioniers maken gewag van gevoelens van concurrentie en van argusogen: raken we onze dominee niet te veel kwijt aan de pioniersplek en wil de pioniersplek uiteindelijk toch vooral ziertjes winnen? De pioniers die dit noemen, melden ook dat gaandeweg de gereserveerde houding in de betrokken kerkelijke gemeente is bijgetrokken. Frequentie contacten en het leren kennen van elkaar blijkt veel koudwatervrees weg te kunnen nemen.

Contacten met mensen buiten de kerk

Bij deze vraag ging het ons vooral om contacten binnen het kader van de *civil society*, dat wil zeggen om contacten die duiden op de integratie van de pioniersplek in de bredere samenleving. In het onderzoek onder de 40 voorgangers bleek dat dergelijke contacten vaak niet echt substantieel zijn. Voor de pioniers ligt dat anders. Ze melden een veelheid aan contacten en netwerken, maar heel concrete informatie ontbreekt bij de meesten op dit punt.¹⁴ Slechts een enkeling komt tot een opsomming:

Ja natuurlijk. Mensen in het dorp. Ik ben vrijwilliger in het museum. En zo nog wel meer mensen, bijvoorbeeld via Scholengemeenschap P, Filosofisch centrum Z, Natuurorganisatie D, lokale bakkers in R en Dorpsgemeenschap N. (interview 10)

Een van de geïnterviewden morrelt bij deze vraag op prikkelende wijze aan het gangbare kerkbegrip:

Evenveel contact met mensen van binnen de kerk als van buiten de kerk. Maar dat ligt eraan wat je als 'kerk' interpreteert. Als mijn auto uitlenen aan burens ook kerk is (want wel Koninkrijk), dan is heel veel binnen de kerk. (interview 16)

Niet-kerkelijk betrokken vrienden, familie en kennissen

Ging het hierboven vooral om professionele contacten, er is uiteraard ook een privéleven. We vroegen naar het aandeel niet-kerkelijk betrokken

en/of niet-gelovige vrienden en kennissen. De antwoorden laten een heel divers beeld zien, maar de pioniers lijken in meerderheid hun vrienden toch vooral te hebben onder geestverwanten, dat wil zeggen onder gelovigen of ex-gelovigen. Daarin lijken ze zich niet principieel te onderscheiden van de onderzochte voorgangers.

De beleving van de dienstenorganisatie en haar materiaal

De afsluiting van het interview werd gevormd door twee vragen over de beleving van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk. In 'Utrecht' is missionair kerk-zijn en daarbinnen pionieren echt een speerpunt, en we wilden weten hoe de pioniers dat ervaren. We vroegen daarbij naar de algemene beleving van 'Utrecht' en de bruikbaarheid van het materiaal dat de dienstenorganisatie ontwikkelt. Anders dan de voorgangers zijn de pioniers zeer content met 'Utrecht'. Slechts 1 pionier onthoudt zich van lovende woorden ('kan ik niet veel over zeggen'), alle anderen zijn uitgesproken positief. De moed van de Protestantse Kerk om op missionair gebied echt lef te tonen en concrete stappen te zetten, wordt geroemd. Met name de pioniersweekenden worden daarbij genoemd (5 keer). Ze zijn inspirerend en worden ervaren als een warm bad. De grondtoon is dus uiterst positief, maar er worden ook kritische kanttekeningen geplaatst. Een pionier vindt de theologische breedte van de Protestantse Kerk ingewikkeld en een andere pionier is bang dat de kerk vergeet dat ze kerk is en de beweging van het pionieren te veel in een zakelijke mal duwt.

Bij de vraag naar de waardering van het aanbod van de dienstenorganisatie (schriftelijk materiaal, vormings- en toerustingsactiviteiten) viel – parallel aan het onderzoek onder de voorgangers – op dat de ontmoetingen het meest frequent worden genoemd en ook het sterkst gewaardeerd worden. Treffend is wat een pionier op deze vraag antwoordde:

Het zijn meer de mensen geweest dan het materiaal. (interview 2)

14. We hebben hier onvoldoende doorgevraagd.

Het materiaal rond het pionieren wordt een aantal keren op positieve wijze genoemd, maar veel minder frequent dan de trainingsweekenden en andere ontmoetingsplekken. 4 pioniers laten zich negatiever uit over het (gebruik van) materiaal. 2 van hen wijzen op het gebrek aan een leescultuur, 2 geven aan dat het materiaal inhoudelijk gezien niet aansluit. De ene pionier geeft de voorkeur aan eigen, eenvoudiger materiaal, de andere heeft inhoudelijke aarzelingen bij het aangeboden materiaal:

In alle eerlijkheid: niet. Wat geschreven werd is toch te veel Jip en Janneke, punten die je af moet maken. Het wordt (te) simpel gemaakt, het raakte niet waar wij mee bezig waren. Inhoudelijk zijn er weleens teksten, maar de teamleden hebben hun eigen kanalen, de charismatische hoek, daar wordt veel weggehaald. De Anglicaanse stroom, die heeft meer te bieden, theologisch op niveau, waardoor je dingen ziet. Het boek van Borgman, *Alle dingen nieuw*, daar leef ik van op, dat sluit aan op de Anglicaanse benadering. In de kerk – in z'n algemeenheid – mis ik dat. (interview 12)

Opmerkelijk is dat bladen als *woord&weg* en *Petrus* in het geheel niet worden genoemd. In het onderzoek onder de voorgangers werden ze frequent aangehaald, maar hier blijven ze volledig buiten beeld. Mogelijk heeft dat te maken met de concentratie op het pionieren. Het bredere missionaire aanbod van de dienstenorganisatie kan dan buiten beeld blijven.

Nabranders

Aan het eind van het interview vroegen we of er eventuele punten waren die nog niet aan de orde waren geweest en die de respondent wel van belang achtte. Dat leverde 11 opmerkingen, vragen, suggesties en adviezen op. Ik neem ze hier alle 11 op:

Misschien iets over dat je toegroeit naar een geloofsgemeenschap. Bij ons is dat wat moeizaam, de opbouw/groei gaat niet verder. Bij de plaatselijke kerk merk ik dan

ook wel wat teleurstelling. Soms zijn mensen wel aan het pionieren maar is het niet een officiële pioniersplek, die krijgen dan niet die ondersteuning, misschien is dat een punt van aandacht. (interview 1)

We zijn wel een wat bijzondere pioniersplek: een soort vooruitgeschoven post van een bestaande kerk. Dat merken we vooral nu bij een nieuwe pionier, dat we in het verleden dingen vanzelfsprekend vonden/deden waar ook vragen bij te stellen zijn, een vertaalslag te maken is. We vinden dingen nu opnieuw uit, en dat is best wel een ding, om de kwetsbare balans tussen openheid en eigen identiteit goed te houden. (interview 2)

Onze vrijwilligers zijn heel sterk bezig met wat we hebben in stand te houden, de online samenkomsten vooral, daar gaat alle energie heen. En ik vraag me soms af of dat het missionaire is waar we mee bezig willen zijn, want wat we doen is laagdrempelig en aantrekkelijk zijn zodat mensen op ons afkomen (en dat zijn vaak kerkgangers), en niet dat wij naar mensen toegaan. Soms/vaak ben ik dan een roepende in de woestijn. Dus het zou interessant zijn hoe het team om een pioniersplek heen het missionaire ziet. En of dat overeenkomt met hoe de voorganger/pionier daar tegenaan kijkt. Ik vind dat het gegeven dat wij een missionaire plek zijn niet heel erg leeft. Het is een soort vernieuwde kerk, wat ook prima kan zijn natuurlijk. (interview 6)

Pionieren is de *corebusiness* van de kerk en geen bijzaak voor of trekker naar de protestantse kerk/gemeente. (interview 8)

Het (de organisatie rond het pionieren, SS) wordt 'groter' en bureaucratischer, dat is nodig, maar hopelijk wordt dat niet te erg. (interview 9)

De kring om ons heen groeit niet, en daar maken we ons wel zorgen om, het moet geen clubje worden. Wij zouden gebaat zijn met nieuwe goede ideeën om mensen aan je te binden, om samen dingen te delen. We willen graag niet-kerkelijken binden maar tegelijkertijd de traditie niet geweld aan doen. Dat betekent dat we in de vespers weerbarstige psalmen zingen en teksten lezen die slecht begrepen kunnen worden, vooral door mensen die ze helemaal niet herkennen. Toch willen we die psalmen en teksten niet 'verliezen' maar graag de mensen uitnodigen om met ons daarover te praten. Dat kan ook wel als we samen met hen eten, want dan ontstaat een gemoedelijke en vertrouwenwekkende sfeer. Datzelfde geldt voor retraitsedagen: dan voelen de mensen zich heel erg thuis bij ons, ondanks de weerbarstigheid van teksten. Blijkbaar is het in de week zetten van de traditie door haar later te bespreken heilzaam – als je maar in contact komt en als je maar in contact blijft. (interview 10)

We zitten hier in een multiculturele setting en in een wijk met grote armoede. De kerk staat daar toch te veel op afstand van. Het is voor de kerk heel waardevol om zich daarmee te verbinden en de controle en het witte hoogopgeleide perspectief wat los te laten. (interview 11)

Het gaat niet meer om het snelle scoren hier, maar om geduld en trouw blijven, volhardend doorgaan omdat je daartoe geroepen bent en jezelf dat steeds blijven afvragen; hoe ben ik een teken van het evangelie? (interview 12)

Ik ben dankbaar voor de inzet van de Protestantse Kerk voor het missionaire. Misschien dat ze zich nog wat meer kan concentreren op het verkondigen van Christus. (interview 14)

De gevolgen van je helemaal inzetten voor een pioniersplek kan zijn dat je losraakt van de zendende gemeente, dat hebben we ons te weinig gerealiseerd (bijvoorbeeld toen we een doopbassin in de kerk plaatsten voor een doop door onderdompeling). (interview 15)

Waar ik zelf benieuwd naar ben is wat voor ruimte er ontstaat rond de structuren voor de pioniersplekken met betrekking tot doop en avondmaal. En hoe pioniersplekken rekening houden met interkerkelijkheid, qua spiritualiteit en de visie op het ambt. (interview 18)

Reflectie

Nu de uitkomsten van het onderzoek gepresenteerd zijn, is het goed enkele zaken eruit te lichten en deze nog eens onder het vergrootglas te leggen. Ik begin daarbij niet theologisch-inhoudelijk, maar met het signaal dat het onderzoek afgeeft over de communicatie van de dienstenorganisatie met 'het land'. Aansluitend komt dan de relatie van pioniersplekken met de 'gewone' gemeenten aan de orde. Het creëren van veiligheid binnen pioniersplekken is een derde aandachtspunt. In de vierde plaats sta ik stil bij het profiel van de plekken: wat willen ze eigenlijk? Daarna komen drie meer theologisch-inhoudelijke thema's aan de orde. Ik eindig met de vaak orthodox gekleurde socialisatie van veel pioniers. In hoeverre is deze 'nodig' om überhaupt missionair actief te worden?

'Geen berichten maar gezichten'

Een van de doelen van het onderzoek was om een beeld te krijgen van hoe de dienstverlening uit 'Utrecht' wordt beleefd en gewaardeerd. De dienstenorganisatie is er niet omwille van zichzelf, maar omwille van de lokale gemeente. Het onderzoek onder de 40 voorgangers maakte duidelijk dat de waardering gemiddeld genomen bepaald niet groot is. Men voelt afstand tot 'Utrecht'.¹⁵ Pioniers blijken een stuk positiever te oordelen. Het verschil tussen beide onderzoeken is op dit vlak echt opmerkelijk. De hoge waardering voor 'Utrecht' onder de pioniers houdt uiteraard verband met de ruimte die de landelijke kerk geschapen heeft voor het pionieren. Er is intensieve begeleiding en veelvuldig contact. Pioniers noemen daarbij in het bijzonder de pioniersweekenden waar ruimte is voor ontmoeting, inhoudelijke uitwisseling en toerusting. De resultaten van beide onderzoeken leveren een belangrijk signaal op: het lijkt vruchtbaar te zijn de dienstverlening minder via materiaal te laten lopen en meer via het initiëren en faciliteren van inhoudelijke ontmoetingen.

De relatie met de 'gewone' gemeente

Het beeld dat uit de interviews naar voren komt – en dat ook breder is te herkennen – is dat er doorgaans geen intensieve relatie is tussen een pioniersplek en de gemeente of gemeenten van waaruit ze ontstaan is. Zaken als cultuurverschillen, uiteenlopende doelgroepen, concurrentiegevoelens en de energie die voor de eigen gemeenschap nodig is beperken de samenwerking en de uitwisseling. Het is goed dat daarvoor aandacht is binnen de Protestantse Kerk en dat daarbij gezocht wordt naar goede verbindingen.¹⁶ We zagen al dan linking pins hier belangrijk zijn: personen die formeel verbonden zijn aan beide plekken. Er is alle reden te zoeken naar creatieve en behapbare vormen van verbinding, zeker als de pioniersplekken ook worden gezien als laboratoria voor toekomstig kerk-zijn.¹⁷ Het is daarom goed dat de landelijke kerk daar ook echt oog voor heeft. Tegelijk is het goed om op dit punt de mogelijkheden niet te overschatten. Nuchterheid is geboden. We zien bijvoorbeeld dat ook relaties tussen (wijk)gemeenten doorgaans zwak zijn. Kennelijk hebben gelovigen vaak genoeg aan de eigen gemeenschap en is er geen of slechts weinig behoefte aan en energie voor een bredere oriëntatie. De vraag is hoe ernstig we dat vinden.

Het accent op veiligheid en acceptatie

Wat opvalt in het onderzoek is de behoedzaamheid waarmee de pioniers opereren. Om het met Dirk de Wachter te zeggen, ze willen de deelnemers/ bezoekers een 'rumoerloze plaats' bieden, een plek waar ze veilig en vertrouwd zijn. We hebben in het onderzoek niet doorgevraagd naar het waarom daarvan, maar we kunnen wel een aantal factoren daarvoor vermoeden.

Het eerste is de correctie op vroegere evangelisatie-praktijken die in zekere zin een fuik-karakter hadden: nietsvermoedend 'zwom' de bezoeker naar

15. Daarmee spoort dit onderzoek met het eerdere IPSOS-onderzoek dat de dienstenorganisatie liet uitvoeren.

In het rapport wordt onder meer het volgende geconstateerd: 'De grootste barrière om de dienstenorganisatie met strategische vragen te benaderen is het afstandelijke en zendende imago.' (IPSOS-rapport 'Toekomstbestendigheid', 2020, p. 9)

16. Zie het rapport [Mozaïek van kerkplekken](#), uitgave dienstenorganisatie Protestantse Kerk, april 2019.

17. Zo bijvoorbeeld Stefan Paas, *Church Planting in the Secular West*, Grand Rapids 2016, met name par. 4.4, *Three Biotores of Renewal*.

binnen om na verloop van tijd te ontdekken dat hij eigenlijk niet meer terug kon. Pioniers willen in alle openheid het evangelie communiceren, maar ze zijn erg beducht voor een verborgen agenda.

In de tweede plaats lijkt hier ook een theologische verschuiving een rol te spelen. Het evangelie van Jezus Christus wordt in onze tijd lang niet altijd meer als de enige begaanbare weg 'ten leven' gezien en gecommuniceerd. De veelheid aan levensbeschouwingen in onze tijd, de noodzaak om coalities te smeden met 'alle mensen van goede wil' en de herkenning die er dan over en weer kan zijn, doen iets met het eigen geloof.¹⁸ Daarnaast is er de beladenheid van de eigen christelijke traditie. Bescheidenheid en terughoudendheid groeien doorgaans in zo'n setting.

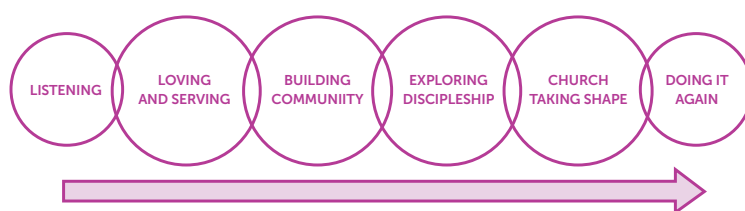
Een derde factor kan zijn de onveiligheid van de samenleving voor veel mensen, ook in de vorm van doemscenario's voor de toekomst van de wereld. De behoefte aan 'safe spaces' lijkt te groeien. Andere onderzoeken naar de praktijk van pioniersplekken laten zien dat pioniersplekken meer dan eens een diaconaal-pastoraal karakter krijgen met veel ruimte voor kwetsbare en soms ook zwaar gekwetste mensen.¹⁹

Ruimte voor discipelschapontwikkeling?

Een van de geïnterviewde pioniers reageerde op de conceptversie van het verslag van het eigenlijke onderzoek met onder meer de volgende vraag: 'Ik zou graag willen vragen of een *ekklesia* toekomst heeft met een geringe/zonder een *ek-klesis*. Een wat orthodoxe vraag, besef ik, maar ook godsdienstsociologisch lijkt het me toch lastig deze terzijde te leggen.' Bij *ek-klesis* gaat het hem om de roeping tot discipelschap. In hoeverre kan of moet een pioniersplek daar serieus werk van maken? Met zijn vraag brengt hij ons in gevoelig vaarwater. Want

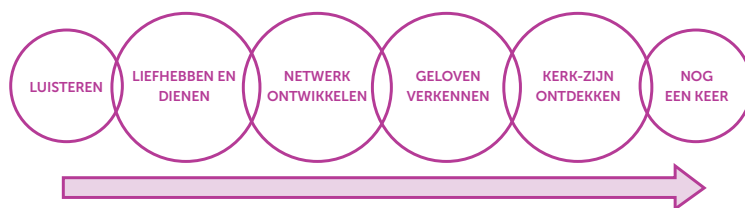
juist op dit punt kunnen pioniersplekken behoorlijk uiteengaan. Dit onderzoek laat dat ook zien.

Voor een goed perspectief op deze kwestie kijk ik even over de grens. De Nederlandse pionierswereld is schatplichtig aan de Britse *Fresh Expressions* beweging. Michael Moynagh is hierbinnen de 'huistheoloog'. Hij schreef twee belangrijke handboeken rond pionieren die ook in Nederland veel gelezen zijn.²⁰ In het eerste, *Church for Every Context*, neemt *the serving-first journey* een belangrijke plek in. Dit model laat stadia zien in de ontwikkeling van een pioniersplek.

A serving-first journey, Michael Moynagh

Het model is in Nederland overgenomen, maar dat gebeurde niet zonder slag of stoot. Men wilde de namen van de verschillende 'fasen' niet letterlijk vertalen maar ze op maat snijden voor de Nederlandse context. Dat leidde tot het volgende beeld:

Moynagh's 'pioniersreis' in het Nederlands

18. Hier liggen ook in theologische zin nieuwe uitdagingen. Coalitievorming met personen en bewegingen die 'van goede wil' zijn lijkt geen dominant patroon te zijn in het Oude en Nieuwe Testament. We zien hier juist vaak eerder de antithese. Israël moet zich verre houden van de omringende volken en we lezen in het Nieuwe Testament niet dat de nieuwe gemeenten partnerschappen zoeken met 'mensen van vrede' in de omringende heidense wereld. Nader onderzoek zou meer licht kunnen werpen op de verhouding tussen distantie en verbondenheid in de Bijbel.

19. Zie het onderzoeksverslag [Impact pionieren](#). Sociale verbondenheid en geloofsontwikkeling bij deelnemers aan pioniersplekken, uitgave dienstenorganisatie Protestantse Kerk, Utrecht 2020, p. 9. Een nog niet afgerond CHE-onderzoek (Evelien van Duffelen, Bert Roor) naar de betekenis van pioniersplekken voor deelnemers wijst ook in de richting van een pastoraal-diaconale functie.

20. Michael Moynagh, *Church for Every Context. An Introduction to Theology and Practice*, London 2012 en idem, *Church in Life. Innovation, Mission and Ecclesiology*, London 2017.

Wat in het kader van deze paragraaf vooral interessant is, is de omzetting van het Engelse *'exploring discipleship'* in het Nederlandse 'geloven verkennen'. Er zijn goede gronden om in het Nederlands het woord 'discipelschap' niet te gebruiken. Voor velen binnen de kerk hangt er te zeer een evangelische geur omheen. Voor alternatieven als 'navolging onderzoeken' of 'leerling worden verkennen' heeft men echter niet gekozen. In 'geloven verkennen' zit meer ruimte en ook een grotere mate van vrij(blijvend)heid. Ook in de volgende cirkel zien we een soortgelijke verschuiving: van *'church taking shape'* naar 'kerk-zijn ontdekken'. De Nederlandse versie van de pioniersreis is duidelijk behoedzamer dan het Engelse origineel. Dat is niet zonder reden, want men heeft willen kiezen voor termen die binnen de Protestantse Kerk in brede kring acceptabel zijn. De keerzijde daarvan is echter dat het karakter van de pioniersreis diffuser wordt. Er zijn bijvoorbeeld ook pioniersplekken die niet echt gericht zijn op iets als discipelschapsontwikkeling. In eerder onderzoek onder pioniersplekken binnen de Protestantse Kerk waren er bijvoorbeeld plekken die zichzelf eerder als interreligieuze ontmoetingsplek dan als kerkplek wilden zien.²¹

Discipelschapsontwikkeling is al met al geen speerpunt in elke pioniersplek. Dat zien we ook terug in dit onderzoek. Pioniersplekken zijn er in soorten en maten. Dat is inherent aan de zoektocht naar nieuwe gestalten van (geloofs)gemeenschap en (geloofs)communicatie. Deze veelkleurigheid getuigt ook van de creativiteit die in de wereld van de pioniers te vinden is. Tegelijk is het zinnig om 'het merk' pioniersplek te beschermen voor een veelkleurigheid die kan uitlopen op kleurloosheid en daarmee ook gericht beleid lastig maakt. Daarom is het goed de omschrijving van een pioniersplek, zoals deze binnen de Protestantse Kerk functioneert, er nog eens bij te pakken:

'Een pioniersplek is een nieuwe vorm van kerk-zijn, voor mensen die niet naar een kerk gaan. Daarbij

hanteren we drie uitgangspunten:

- Afstemming op de context (door te luisteren naar wat er speelt).
- Werken vanuit gedeeld geloof (om te beginnen binnen het pioniersteam).
- Duurzame gemeenschapsvorming (gericht op de langere termijn).²²

De gegeven omschrijving en de uitgangspunten maken duidelijk dat de formule breed is. De Protestantse Kerk heeft niet eenkennig willen zijn in het zoeken naar nieuwe vormen van kerk-zijn. We zien die breedte terug in de gehouden interviews. De keerzijde van die breedte is wel dat het doel van pioniersplekken niet echt duidelijk wordt. Het is een kerkplek voor mensen die een dergelijke plek niet (meer) hebben. Dat zegt iets over voor welke doelgroep men er wil zijn, maar nog niets over het doel dan men met deze doelgroep heeft. Het zou goed zijn het gesprek hierover aan te gaan en op basis hiervan mogelijk tot een herziene, meer aangescherpte omschrijving van een pioniersplek te komen.²³

'Gestorven voor onze zonden ...'

De persoon van Jezus Christus wordt – net als bij de onderzochte voorgangers – het meest genoemd bij de vraag naar het eventuele unieke aan de christelijke traditie. We constateerden hierboven al dat dat op zich niet hoeft te verbazen. De kerk is immers de kerk van Jezus Christus. Henk de Roest was er alweer even geleden heel duidelijk over: 'Wanneer we Jezus uit de kerk zouden halen, blijft er niets van over. Een kerkelijke gemeenschap, hoe klein ook, die voluit christelijk wil zijn, kan niet anders dan op een niet-opdringerige manier over haar eerste liefde, Jezus, beginnen.'²⁴ Jezus is het hart van de christelijke gemeente. De diepste identiteit van de kerk ligt niet in wat zij doet, ligt niet in al haar activiteiten, maar in haar verbondenheid met Jezus Christus.

21. Onderzoeksverslag [Impact pionieren](#). Sociale verbondenheid en geloofsontwikkeling bij deelnemers aan pioniersplekken, uitgave dienstenorganisatie Protestantse Kerk, Utrecht 2020, p. 19,23. (geraadpleegd 15-10-2021)

22. [lerenpionieren.nl/voor-beginners/](#). (geraadpleegd 30-9-2021)

23. Vergelijk hier het onderzoeksrapport [Tussenstand pionieren](#), Utrecht 2020, p. 13 (geraadpleegd 6 oktober 2021). Zie ook Timo van der Heijden, [Nieuwe wijn OF water bij de wijn](#). Een kritische reflectie op de pioniersreis als model voor gemeentestichting, Masterscriptie Vrije Universiteit Amsterdam 2019, p. 48 (geraadpleegd 8 oktober 2021). Hij signaleert – op basis van diepte-interviews met vijf pioniers – dat er de meeste onhelderheid is rond 'geloven verkennen' en 'kerk-zijn ontdekken'.

24. Henk de Roest, *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en buiten*, Zoetermeer 2010, p. 137.

De uitspraak van De Roest lijkt te worden beaamd in het onderzoek. Tegelijk zien we qua woordgebruik wel een verschuiving ten opzichte van het klassieke belijden van wie Jezus Christus is. Typeringen als 'Heiland' of 'Zalmaker' komen bijvoorbeeld in het geheel niet voor, 'Verlosser' slechts twee keer. Samenhangend hiermee valt ook op dat de lijn van Jezus' plaatsvervangend lijden en sterven niet sterk aanwezig was in de gesprekken. In bijlage 3 – met een integraal overzicht van de antwoorden op drie theologische vragen – wordt 'verzoening' drie keer genoemd en 'vergeving' twee keer. Ook het woord 'zonde' komt slechts twee keer voor. Klassieke kerkelijke taal wordt dus niet veel gebezigd. Dat betekent uiteraard niet automatisch dat het theologische denken ook verschoven is. Ook met andere woorden kan immers hetzelfde worden gezegd. Toch lijkt het onderzoek erop te wijzen dat er theologische gezien wel allerlei wissels zijn genomen. In termen van de soteriologische drieslag van Van der Kooi en Van den Brink – verzoening door voldoening, verzoening door overwinning, voldoening door omvorming²⁵ – kunnen we een verschuiving constateren van verzoening door voldoening naar verzoening door omvorming. Jezus Christus maakt ons tot een ander mens, met name door Zijn nabijheid en Zijn compassie. Dat spoort met een recent CHE-onderzoek in zes pioniersplekken naar de invulling van Goede Vrijdag en Pasen.²⁶ De onderzoeker, Jan Martijn Abrahamse, constateert in dit verband het volgende: 'In de duiding van het waarom van verzoening spelen klassieke noties als vergeving van schuld of eerherstel na schaamte slechts een marginale rol. Schuld en schaamte worden vooral betrokken op horizontale relaties en niet per se richting God zelf. Slechts af en toe valt het bredere begrip zonde en bijna uitsluitend in de multiculturele setting van Cross Culture (een van de zes onderzochte pioniersplekken, SS), maar dat wordt nauwelijks uitgewerkt in de betekenis

van 'zondig staan voor God'.²⁷ Abrahamse verwijst naar een eerder onderzoek naar 'soteriologische arrangementen' in preken, gehouden in de Veertigdagentijd binnen protestantse gemeenten.²⁸ De onderzoeker, predikant in de Protestantse Kerk André Verweij, onderscheidt vier arrangementen, waarvan het eerste, dat van de *redemptive proximity*, het meest voorkomt: Jezus deelt ons leven, is ons nabij, ook in het lijden. De meer klassieke opvatting van Jezus' lijden en sterven als een arrangement tussen de Vader en de Zoon omwille van ons komt zeker ook voor in het onderzoek van Verweij, maar is niet dominant. Jezus' lijden is niet primair een plaatsvervangend lijden, maar vanuit Zijn lijden is er van Zijn kant vooral 'mede-lijden', compassie met ons, kwetsbare mensen. Dit beeld is herkenbaar vanuit ons onderzoek onder de 20 pioniers. Jezus is ons nabij en wil ons meenemen in Zijn overwinning op onze dood en doodsheid en onze neiging grenzen op te werpen. Hij nodigt ons uit tot 'omvorming', tot een leven in Zijn spoor. Het overwinningsmotief zien we niet sterk terug in de antwoorden.

Verhelderend in dit verband is het onderscheid dat Stephen B. Bevans maakt tussen *a redemption-centered orientation* en *a creation-centered orientation*.²⁹ In de eerste oriëntatie – vanouds vooral verbonden met de reformatorische traditie – is er een grote kloof tussen God en mensen. Ze zitten niet van nature op één lijn, er is een fundamentele transformatie nodig om de verbinding en de communicatie weer te herstellen. Gods genade kan niet bouwen op het fundament van de menselijke natuur. Daarvoor is er te veel kapot. Het herstel gaat in Jezus Christus van God uit. In de *creation-centered orientation* zien we een veel minder sterke scheidingslijn. Deze oriëntatie is altijd meer verbonden geweest met de rooms-katholieke traditie. Illustratief is de bekende uitspraak van Thomas van Aquino

25. G. van den Brink, C. van der Kooi, *Christelijke dogmatiek*, Zoetermeer 2012, p. 403 ev.

26. Jan Martijn Abrahamse, 'Goede Vrijdag en Pasen op afstand. Een praktisch-soteriologische analyse', in: *Kerk en Theologie*, 71 (2021) 3, p. 214-227. Vergelijk ook Jan Martijn Abrahamse e.a., 'Pionierend leiderschap. Een verkenning', in: Leon van den Broeke en Eddy van der Borcht (red.), *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*, Utrecht 2020, pp. 105-131, met name p. 117.

27. Abrahamse, 'Goede Vrijdag en Pasen op afstand', p. 226.

28. André Verweij, *Positioning Jesus' Suffering. A Grounded Theory of Lenten Preaching in Local Parishes*, Delft 2014.

29. Stephan B. Bevans, *Models of Contextual Theology*, New York 2008, p. 21 ev. Zie hiervoor ook Annemiek de Jonge, *Als een madeliefje tussen de straatstenen. Soteriologische en ecclesiologische opvattingen van practitioners in evangelicale missionaire gemeenschapsvorming*, dissertatie Theologische Universiteit Kampen, Amsterdam 2022 (nog te verschijnen).

(1225-1274): 'De genade heft de natuur niet op, maar veronderstelt haar en vervolmaakt haar.' God laat zich zien in de 'gewone' werkelijkheid. Deze werkelijkheid is sacramenteel. We kunnen dan ook positief naar de wereld kijken. Bevans noemt in dit verband Karl Rahners 'anonieme christenen'. Ook buiten onze kaders is er leven in het spoor van Jezus. Bevans legt de verbinding niet zelf, maar de *creation-centered* benadering vormt een natuurlijke bedding voor (de meest gangbare invulling van³⁰) het *Missio Dei*-concept: missie is niet primair de missie van de kerk, maar de missie van God zelf.³¹ De drie-ene God is al daar waar de kerk soms nog in geen velden of wegen te zien is. De Geest gaat niet van de kerk uit, maar gaat voor haar uit. Het is de roeping van de kerk te ontdekken waar en hoe God betrokken is op Zijn schepping om daar vervolgens bij aan te sluiten. Er is veel goeds buiten de kerk.³²

In termen van Bevans zouden we kunnen zeggen dat we in de interviews relatief veel *creation-centered* benaderingen terugzien. Er is zeker het besef van de beperktheid van de mens en de noodzaak van vergeving en genade, maar deze wordt overwegend niet expliciet verbonden met het verzoenend lijden en sterven van Jezus Christus. We lijken een verschuiving te zien van wat Christus voor ons heeft gedaan naar wat Hij ons heeft voorgedaan.³³ Is daarmee de vraag naar schuld en (bemiddeling van) vergeving minder urgent?³⁴ Een positief antwoord op die vraag zou te kort door de bocht zijn. Schuld en vergeving blijven fundamentele zaken in ieder mensenleven, alleen de wijze waarop deze met Jezus worden verbonden lijkt te verschuiven. We

zullen mogelijk ook moeten zoeken naar andere aanliegroutes voor het inspelen op de ervaringen van falen, schuld en vergeving. Vraagt missionaire communicatie van het evangelie bijvoorbeeld om meer aandacht voor schaamte, (on)vrijheid, machteloosheid, existentiële angsten, prestatiedruk, eenzaamheid en polarisatie?³⁵

We raken hier vanuit de soteriologie aan fundamentele theologische vragen. Deze vallen vanuit het verrichte onderzoek uiteraard niet te beantwoorden. Ze vragen echter wel om serieuze aandacht, want het gaat hier om kernen van het christelijk geloof die existentieel zullen moeten raken aan mensenlevens. Op welke fundamentele menselijke vragen biedt het christelijk geloof een antwoord dat er in onze tijd echt toe doet? Groeit het contextueel mee met de verschuivingen in onze cultuur en wat deze doen met individuele mensen? Daar valt veel over te zeggen, maar ik beperk me tot twee thema's: schuld en eindigheid/eeuwigheid.³⁶

Schuld

Veelzeggend is het dat het woord 'schuld' in bijlage 3 maar één keer voorkomt en dan ook nog met een slag om de arm:

Ik ben gered van een last van schuld. Ik ervaar dat nu niet (meer) zo, maar ik gelóóf het wel. (interview 14)

30. Met name in orthodoxe kringen zijn er varianten van het *Missio Dei* denken die wat dichter tegen een *redemption-centered* benadering aanliggen. Zie daarvoor Annemiek de Jonge, *Als een madeliefje*, paragraaf 2.4.3.

31. Zie voor het *Missio Dei*-concept Gert Jan Roest, 'Wie wil er missionair zijn?' Utrecht 2020, p. 19-21.

32. In missionaire (pioniers)kringen is het *Missio Dei*-denken heel gangbaar. Dat geldt ook voor missionaire pioniers in meer orthodoxe kerkverbanden, zoals bijvoorbeeld de Christelijke Gereformeerde Kerken. Zie Jan van 't Spijker, *To Participate in God's Mission. Looking for an ecclesial structure to be a witnessing church*, Utrecht 2021, p. 171-179. Er ligt hier ook een verbindingslijn naar de zogenaamde waarderende aanpak ('appreciative inquiry'). Het *Missio Dei*-denken opent immers de ogen voor wat er aan goeds aanwezig is buiten de eigen biotoop.

33. Vgl. Willem Ouweneel, 'Het voorbeeld achterna. (Het beeld van de rabbi)', in: Hans Burger, Reinier Sonneveld (red.), *Cruciaal. De verrassende betekenis van Jezus' kruisiging*, Amsterdam 2014, p. 83.

34. Andrew Root schrijft: 'Our age shifts guilt's source from a transcendent, personal force, whose law we fail to obey, to our own selves. We are guilty to ourselves by our self.' In: *The Congregation in a Secular Age*, Grand Rapids 2021, p. 45.

35. Stefan Paas schreef een uitdagend artikel rond het stichten van gemeenschap in een gepolariseerde en door eenzaamheid geteisterde samenleving: 'De weg van de vrede. Heil en verlossing in de hedendaagse missionaire praktijk', in: *Kerk en Theologie* 72 (2021), 3, p. 246-259.

36. Beide thema's maken deel uit van de vijf existentialen die H.M. Vroom onderscheidt voor het menselijk bestaan: onze eindigheid, ons falen, het goede, inzicht in de werkelijkheid en het kwaad & het lijden. Zie H.M. Vroom, *Religies en de waarheid*, Kampen 1988, p. 247-257.

We blijven in de interviews ver weg van een accent op individuele schuld en persoonlijk schuldbesef. Dat is in lijn met de ervaringen die Gert-Jan Roest als pionier in Amsterdam opdeed. Hij schrijft dat in de gesprekken die hij jarenlang als pionier-voorganger voerde met twintigers en dertigers het thema schuld in de beleving van zijn gesprekspartners niet het meest existentiële was. Gevoelens van schaamte en machteloosheid waren dat eerder.³⁷ De Amsterdamse pionier Maarten Vogelaar laat een vergelijkbaar geluid horen: 'Jonge mensen bereik je niet door over zonde en schuld te praten.' Hij leerde van de psychiater Curt Thomas dat het huidige probleem van mensen veel meer 'mindless' zijn is. 'Geest, ziel en lichaam zijn gedesintegreerd. Kan de kerk helpen om hier tot re-integratie te komen?'³⁸

'Zonde' is ergens altijd de specialiteit van de kerk geweest, maar vaak ook op een ongezonde manier. Dat lijkt zich nu tegen haar te keren. Tegelijk horen zaken als falen, gebrokenheid en schuld onlosmakelijk bij een mensenleven. Imperfectie en de mist ingaan zijn existentialen in ons leven. Het besef van tekortschieten en schuld is ook nooit ver weg in een (gezond) mensenleven.³⁹ Een ervaring – opnieuw uit Amsterdam – is hier treffend. Bas van der Graaf, destijds gemeentepredikant en pionierbegeleider in de hoofdstad, las met mensen buiten de kerk de Bijbel. Hij las onder andere psalmen. Daarbij deed hij voor hem verrassende ervaringen op. Zo lazen ze als groep bijvoorbeeld Psalm 23, 'De Heer is mijn herder'. In grote delen van de kerk is deze psalm zeer geliefd. De deelnemers vonden de psalm mooi, maar dit lied met zijn agrarische achtergrond resoneerde minder dan Van der Graaf had verwacht. In Amsterdam ontbreekt het aan herders en schapen. Tot zijn verbazing deed de 'zware' Psalm 32 de deelnemers meer. In deze psalm gaat het over zonde, schuld en

vergeving. 'Gelukkig de mens van wie de ontrouw wordt vergeven, van wie de zonden worden bedekt', zo begint de psalm. De dichter spreekt van de bevrijdende kracht van de schuldbelijdenis die een einde kan maken aan krachteloosheid en lichamelijke stress. De beleving van deze psalm door de deelnemers verraste Van der Graaf: 'Het idee dat de hedendaagse mens niets meer heeft met het begrip 'schuld' werd tijdens deze avond drastisch gelogenstraft. De psalm resoneerde tot in de diepste hoeken van het hart', schrijft hij.⁴⁰

We zien hier dus een heel dubbel beeld. Aan de ene kant pioniers die ontdekken dat schuld en schuldgevoelens geen ingang bieden voor werkelijke communicatie, aan de andere kant een voorganger die tot zijn verbazing ontdekt dat hier juist wel een verbinding ligt. Kennelijk gaat het hier om een complexe, diffuse werkelijkheid. We hebben het dan nog niet eens over de plek van Jezus in deze werkelijkheid. Is dat enkel overdracht van een straf (verzoening door voldoening) of is er op dit punt ook een cruciale rol voor Hem binnen de twee andere soteriologische 'modellen' die Van den Brink en Van der Kooi onderscheiden (verzoening door overwinning en door omvorming)? Op dit punt ligt een grote theologische uitdaging: als de ervaringen van falen, schuld en verantwoordelijkheid inherent zijn aan mens-zijn, hoe is Jezus daarin dan heilzaam aanwezig?

Op dit punt is het goed te melden dat er stemmen zijn die stellen dat we in onze samenleving opschuiven van een schuldcultuur naar een schaamtecultuur. Het gaat hier om een zeer ingewikkelde kluwen van menselijke emoties die niet zo eenvoudig goed in kaart te brengen is.⁴¹ Het begin van de Bijbel is daarvan al een illustratie. Nadat Adam en Eva hebben gegeten van de verboden vrucht (waardoor ze schuld op zich laden), verbergen ze zich uit schaamte. Hun naakt-zijn – hun naakte zijn – wordt opeens beschamend.

37. Gert-Jan Roest, '[Jezus in postmoderne kleren. Mijn verschuivende visie op heil](#)', in: *Inspirare. Tijdschrift voor charismatische en evangelische theologie*, 2 (2020), 2, 19-28. (geraadpleegd 6-10-2021)

38. Sake Stoppels en Maarten Vogelaar, "'We durven niet gekend worden door God.'" De zoektocht van een pionier', in: *Kerk en Theologie*, 72 (2021), 3, p. 233.

39. Voor ervaringen op dit punt zie Sake Stoppels, [Heil zien in missionaire initiatieven](#), Ede: CHE 2019, p. 17-24. (geraadpleegd 30-9-2021). Zie ook Stefan Paas, [Gezien en beoordeeld: God ontmoeten in onze schuld – Wapenveld \(wapenveldonline.nl\)](#), 64 (2014), 2, p. 13-19. (geraadpleegd 7-10-2021)

40. Bas van der Graaf, 'De Bijbel in het leven van jonge Amsterdammers', in: Floor Barnhoorn e.a. (red.), *De Bijbel in Nederland. Reflecties over het gebruik van de Bijbel in kerk en cultuur*, Haarlem 2018, p. 168.

41. Zie hiervoor Ruard Ganzevoort, Jan Visser, *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*, Zoetermeer 2007, hoofdstuk 13, 'Schuld en schaamte'.

Schuld en schaamte komen hier bij elkaar, maar op een complexe manier. Als de genoemde verschuiving in onze samenleving inderdaad plaatsvindt, vormt het een uitdaging om daar adequaat op te reageren: wat is 'heil' in situaties van schaamte? Hoe is Jezus hierin heilzaam aanwezig?⁴²

'Vanwaar Hij komen zal om te oordelen ...'

We zagen hierboven al dat het erop lijkt dat de geïnterviewde pioniers meer dan de onderzochte voorgangers leven met het besef van de eeuwigheid. Een dergelijk besef is in onze immanente tijd niet doorsnee, zeker niet als die eeuwigheid ook nog eens scheiding zou kunnen brengen. De helft van de onderzochte pioniers geeft – meer of minder aarzelend – aan dat ze geloven in een dergelijke scheiding. Dat is duidelijk meer dan bij de onderzochte voorgangers. Dat is misschien ook niet helemaal toevallig. Vanouds is het besef dat mensen voor eeuwig verloren kunnen gaan een belangrijke missionaire drijfveer geweest. Zeker een deel van de pioniers zal opgegroeid zijn met dit besef en dat zal een – deels onderhuidse? – factor zijn geweest in de keuze voor missionair pionieren. Tegelijk zien we aarzelingen op dit punt – is er werkelijk een grote scheiding? – mede vanuit de vaak intensieve contacten met én het respect voor mensen met een andere levensovertuiging.

Op dit vlak ligt minstens een dubbele spanning. Allereerst is dat de veelheid aan levensovertuigingen,

vormen van spiritualiteit en zingevingbronnen in onze samenleving. Meer dan reguliere voorgangers zullen pioniers daarmee te maken hebben. Die veelheid aan zoektochten en zoekrichtingen en de authenticiteit die daarin vaak te proeven is, maken dat de eigen overtuigingen minder scherp omljnd raken. Ik haal hier nog even terug wat ik hierboven al constateerde: 'In totaal gaven 11 pioniers op de een of andere manier aan dat ze opener in de samenleving waren komen te staan: minder (ver) oordelend, minder krampachtig, minder als 'zender' en opener voor wat er aan goeds in 'de andere ander' aanwezig is.' De confrontatie met – of misschien beter – de ontmoeting met andersdenkenden is doorgaans van invloed op de eigen theologie en daarbinnen zeker ook op de eigen soteriologie. We zien dat ook bij andere pioniers terug⁴³ en ook in het eerdere onderzoek onder de 40 voorgangers. In de contacten met andere mensen 'van goede wil' groeit doorgaans de verbinding, niet de afstand. De huidige maatschappelijke vraagstukken en uitdagingen vragen ook om samenwerking. Het blijkt dat we vanuit zeer verschillende bronnen en levensoriëntaties elkaar kunnen vinden in een gedeeld streven.⁴⁴ Dat leidt vrijwel automatisch tot een verruiming van het eigen theologische denkkader.

Een tweede mogelijke bron van spanning is het immanente frame dat onze samenleving domineert. Charles Taylor heeft daarop gewezen. Er is zeker de mogelijkheid om uit te gaan van transcendentie, inclusief het bestaan van een leven na dit leven, maar onze samenleving stuwt ons in de richting van

42. Daarbij kunnen we denken aan Zijn ontmoetingen met 'schaamtevolle' mensen: Zacheüs (Lucas 19), de vrouw bij de bron (Johannes 4) en de vrouw die leed aan bloedverlies (Marcus 5). De ervaringen van de Amerikaanse missionaris Norman Kraus in Japan – een land met vooral een schaamtecultuur – zijn hier intrigerend, met name op het punt van de soteriologie. Zie Mark D. Baker, Joel B. Green, *Recovering the Scandal of the Cross. Atonement in the New Testament and Contemporary Contexts*, Downers Grove 2011, hoofdstuk 7. Relatief nieuw is *online shaming*, waarbij via het internet berichten en afbeeldingen worden verspreid die schaamte oproepen. Het online beschikbare missionaire tijdschrift [ANVIL](#) had recent een themanummer over 'mission and shame' (volume 31, issue 2).

43. Zo bijvoorbeeld bij Gert-Jan Roest en Maarten Vogelaar. Zie daarvoor de twee aangehaalde artikelen in resp. noot 37 en 38. Het is vaak een ingrijpend proces, waarbij de eigen geloofsovertuigingen worden bevestigd en kunnen gaan wankelen.

44. Het tienjaarlijkse onderzoek *God in Nederland* laat een substantiële daling zien van het geloof in een leven na de dood. In 1966 gaf nog 56% van de ondervraagden aan daarin te geloven, in 2015 was dat slechts 23%. Het betekent niet dat het aantal 'niet-gelovers' sterk is gegroeid. Er is vooral meer twijfel ontstaan. Zie Ton Bernts, Joantine Berghuijs, *God in Nederland 1966-2015*, Utrecht 2016, p. 69. Stichting Landelijk Expertisecentrum Sterven deed in maart 2021 – de coronacrisis was toen een jaar oud – onderzoek naar geloof in leven na dit leven. Een meerderheid van 56% bleek daarin te geloven. Onder jongeren en jongvolwassenen lag de score op 70%, beduidend hoger dus. Bron: *Nederlands Dagblad*, 21 mei 2021. Het gesloten immanente frame lijkt dus geen onomkeerbare wet van Meden en Perzen te zijn.

immanentie. Het immanente frame wordt daarbij niet als een constructie voorgesteld maar als een objectief gegeven. Er is slechts één werkelijkheid en dat is onze zichtbare werkelijkheid. Dat is een zuigkracht waar ook gelovigen mee te maken hebben.

In de dagelijkse praktijk van pioniersplekken zal de eeuwigheid geen thema zijn, maar ze speelt blijkens het onderzoek in de hoofden en harten van allerlei pioniers wel degelijk een rol. Toch wordt er maar zelden over gesproken, en dat geldt niet alleen voor pioniersplekken. Die verlegenheid heeft uiteraard alles te maken met het onkenbare van de andere kant van de dood, maar mogelijk heeft ze ook te maken met de allergie voor versmalling van 'heil' tot individueel zielenheil. Hier liggen veel vragen die de praktijk van pionieren ook ruimschoots te boven gaan. Ik beperk me daarom tot dit signalement en een stelling van de theoloog Bert Montsma van alweer even geleden: 'Er zit iets grondig fout in een kerk waar het alleen of voornamelijk gaat om de vraag naar een persoonlijk heil in een 'hiernamaals'. Maar tegelijk is het de hoogste tijd om elkaar eerlijk te zeggen dat het minstens zo fout zit in een kerk waar het niet meer gaat om die vraag.⁴⁵ Heeft deze stelling van inmiddels 35 jaar geleden nog altijd zeggingskracht of is het echt een woord uit een voorbijge tijd?

Tot besluit. De theologische biografie van de pionier

Wat opvalt als we de twee onderzoeken vergelijken, is dat de pioniers gemiddeld genomen een 'geloviger' taal hanteren dan de voorgangers. En dat terwijl ze doorgaans meer in de seculiere wereld opereren dan de voorgangers. Afgaande op hun aandacht voor een mogelijke scheiding tussen God en mens voorbij de grens van onze dood lijkt hun theologie ook traditioneler dan die van de voorgangers. Dit spoort met een breder beeld binnen de pionierswereld. Zeker in de beginfase

van het pionieren waren veel pioniers godsdienstig gezien orthodox gesocialiseerd. En nog steeds zien we onder de pioniers velen die groot zijn geworden met een klassieke theologie waarin sprake was van 'een laatste ernst'.⁴⁶ Gaandeweg zijn velen van hen in theologische zin opgeschoven, maar in de vaak grondige religieuze socialisatie binnen een orthodoxe theologie zit kennelijk wel een goede voedingsbodem om missionair te gaan pionieren. Dat maakt nieuwsgierig en roept ook vragen op: in welke mate is een dergelijke socialisatie 'nodig' om missionair actief te worden? Onderzoek naar de soteriologische biografieën van missionaire werkers en hun uiteenlopende werksettingen zou boeiende gegevens aan het licht kunnen brengen.⁴⁷

45. Bert Montsma, 'Hiernamaals', in: J. Firet, *Zeven weerbarstige woorden uit het christendom. Zijn zij nog mogelijk?* Delft 1986, p. 87.

46. Opmerkelijk is bijvoorbeeld het relatief grote aantal pioniers dat afkomstig is uit de wereld van de Gereformeerde Gemeenten of daarmee verwante denominaties.

47. Aan de Theologische Universiteit Kampen (TUK) wordt daar onderzoek naar gedaan, mogelijk uitmondend in een promotietraject. Daarbij is een interessante vraag of er patronen zichtbaar worden in de ontwikkeling van enerzijds pioniers met een orthodoxe achtergrond en anderzijds pioniers met een meer ruimzinnige achtergrond. Wat is hier het soortelijk gewicht van zowel biografie als context waarbinnen wordt gewerkt?

Bijlage 1: Overzicht van de interviewvragen

Enkele biografische gegevens

- geslacht
- aantal jaren pionier/betrokken bij de pionierswereld
- eventuele andere aanstelling(en) ('tent making ministry')
- eventuele theologische opleiding/vorming
- leeftijd

Beleving rond missionair

- Welke associaties - positief én negatief - komen bij je op als je denkt aan 'missionair kerk-zijn'?
- Zijn er missionaire praktijken en/of personen die jou inspireren?
- Zijn er auteurs/boeken rond missionair werk/missiologie die jou inspireren?
- Heb je in de loop van de tijd een ontwikkeling mee-gemaakt in je missionaire denken en/of handelen?
- In missionaire publicaties komen we vaak de zogenaamde *five marks of mission* tegen. Voor welke twee klopt jouw hart het meest? (Dat hoeft niet per se identiek te zijn aan je daadwerkelijke praktijk!)
 - Verkondiging van het Goede Nieuws van het Koninkrijk aan mensen die het niet kennen (evangelisatie).
 - Het onderwijzen, dopen en doen groeien van nieuwe gelovigen.
 - Lenigen van menselijke nood door liefdevolle diaconie.
 - Het omvormen van onrechtvaardige structuren, het ageren tegen elke vorm van geweld en het zoeken van vrede en verzoening.
 - Het werken aan het behoud van de schepping en het zoeken naar een ecologisch verantwoord leven.
- De notitie van de Protestantse Kerk 'Wie wil er missionair zijn?' omschrijft missionair-zijn als volgt: 'Vanuit liefde in beweging komen ter wille van anderen namens God.' Wat roept deze formulering bij je op?
- Heeft corona invloed op je denken over missionair kerk-zijn en pionieren?

Theologie

- Hoe zou je de plek van de kerk in de samenleving willen typeren (misschien in een metafoor)?
- Met welke drie trefwoorden zou je het eigene van jullie plek willen typeren?
- Wat is het beste dat jullie pioniersplek aan de deelnemers/bezoekers te bieden heeft?
- Heeft de christelijke traditie ook iets unieks, iets

wat je elders niet vindt? Zo ja, wat is dat en zou je dat unieke ook graag willen delen in je missionaire communicatie?

- Wie is Jezus in jouw missionaire communicatie? Hoe inclusief of exclusief is Hij in jouw ogen?
- Wat betekent voor jou 'redding' (*soteria*)? Is er ook iets als 'verloren gaan'? (mogelijk onderscheid daarbij: hier en nu versus eeuwigheid)
- Welke plek heeft de Bijbel in jullie pioniersplek, ook richting de bezoekers/deelnemers? Is het denkbaar dat jullie ook heilige boeken uit andere religieuze tradities zouden gebruiken?
- Met welke stromingen in de Protestantse Kerk voel je je het meest verwant? (typering van de eigen theologische/spirituele ligging binnen de kerk volgens het format dat de Protestantse Kerk gebruikt in haar panel-onderzoeken, meerdere antwoorden mogelijk)
 - Confessioneel
 - Evangelisch
 - Gereformeerd
 - Gereformeerde Bond
 - Hervormd
 - Luthers
 - Midden-orthodox
 - Oecumenisch
 - Protestants
 - Vrijzinnig
 - Anders, te weten:
 - Geen antwoord

Invulling eigen rol (praktijken)

- Hebben jullie contacten met een of meer kerkelijke gemeenten in het kader van 'Mozaïek van kerkplekken'?
 - Zo ja, zie je een rol voor jezelf om deze gemeente(n) te stimuleren tot missionair zijn en handelen? Zo ja, welke rol is dat en hoe vul je deze in?
 - Zo ja, zie je een ontwikkeling in het missionaire bewustzijn van deze gemeente(n) en haar/hun missionaire praktijk? Zo ja, waar zie je dat?
- Heb je veel contact met mensen buiten de kerk (afgezet tegen binnenkerkelijke contacten)?
- Welk deel van je vrienden/kennissen is niet kerkelijk betrokken?

Beleving missionaire impulsen vanuit de diensten-organisatie

- Hoe ervaar je de landelijke kerk als het gaat om missionair kerk-zijn?
- Is er materiaal uit 'Utrecht' dat je geholpen heeft in je missionaire oriëntatie? Zo ja, welk?

Eventuele punten die nog niet aan de orde zijn geweest en die je wel van belang acht.

Bijlage 2: Uitnodigingsbrief

Utrecht, maart 2021

Verzoek medewerking onderzoek 'missionair kerk-zijn'

Beste pionier,

Het zal je bekend zijn dat op landelijk niveau de Protestantse Kerk in Nederland missionair kerk-zijn stimuleert. In dat kader hebben we in de afgelopen maanden onder meer 40 predikanten en kerkelijk werkers geïnterviewd. Het ging daarbij niet om de meer praktische vragen, maar vooral om ieders missionaire 'mindset'. Hoe beleven en vullen predikanten en kerkelijk werkers het concept 'missionaire gemeente'?

We zitten nu in de fase van het uitwerken en analyseren van de interviews. In de loop van dit onderzoeksproces ontstond ook de behoefte om alsnog aan pioniers ongeveer dezelfde vragen voor te leggen. Zo krijgen we ook een beeld van mogelijke verschillen en overeenkomsten tussen 'gewone' werkers in de kerk en pioniers. Daarom hebben we aselect een keuze gemaakt uit de lijst van PKN-pioniersplekken. Jouw naam kwam daarbij naar voren en daarom willen we je de vraag voorleggen of je bereid bent mee te doen aan het onderzoek. Concreet betekent het dat we je interviewen over een aantal aspecten van missionair kerk-zijn: je beleving van 'missionair', je theologische denken hierover, de concrete missionaire praktijk van jullie pioniersplek en jouw rol daarin, en ten slotte de beleving van de missionaire impulsen vanuit 'Utrecht'.

In deze tijd van corona doen we de interviews in principe via videobellen (Google Meet). Het gesprek begint op een uur, maar veel hangt daarbij uiteraard van jou af. We willen het gesprek graag opnemen om er een goede samenvatting van te kunnen maken. Daarvoor vragen we dan ook je toestemming. We zenden je dit verslag na afloop toe om zo te checken of we je recht hebben gedaan. Je hebt dan uiteraard het recht het een en ander aan te vullen, te corrigeren of te nuanceren. Na afronding van het verslag wissen we de opname. Uiteraard is het onderzoeksrapport dat we in de loop van 2021 hopen uit te brengen geanonimiseerd. Als geïnterviewde krijg je dit rapport ook toegezonden.

Er zijn twee interviewers, te weten Gert-Jan Roest en ondergetekende. Beiden zijn we beleidsmedewerker 'missionair' binnen de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk.

We hopen uiteraard dat je bereid bent mee te doen aan het onderzoek. Zou je dat willen aangeven door deze mail te beantwoorden? Graag ook een reactie als je afziet van deelname. Zodra we je bevestiging binnen hebben, neemt een van ons contact met je op voor het maken van een afspraak.

Bij voorbaat onze hartelijke dank!

Met vriendelijke groet, Sake Stoppels

Bijlage 3: Overzicht antwoorden pioniers op drie theologische vragen⁴⁸

Heeft de christelijke traditie ook iets unieks, iets wat je elders niet vindt? Zo ja, wat is dat en zou je dat unieke ook graag willen delen in je missionaire communicatie?

De humanistische waarden, maar die hebben andere stromingen ook. Echt uniek is dat het gaat over God die een persoon is, dat Hij niet op een afstand is maar onder ons en in ons. Degene die je geschapen heeft, daar kun je een verbinding mee maken. Dat communiceren is lastig, veel mensen lijken er niet zo'n behoefte aan te hebben. En ik wil graag aansluiten bij een vraag ... Ik merk dat er behoefte is aan een gesprek over het leven dat verder gaat dan het gewone, en dan met name levensbeschouwing en spiritualiteit. Daar is wel echt vraag naar. (1)

Het feit dat je in kwetsbaarheid ook kracht en verbinding kunt vinden. Dat vinden we belangrijk in een wereld waarin je veel bovenmodale mensen hebt wonen. Ook dat er iets verder gaat dan je eigen ego. God hooghouden, niet alleen jezelf. (2)

Het eigene zit wat mij betreft toch in de positie van Jezus Christus als redder van de wereld, maar ook van jouw leven. Ik zou in de pionierscontext wel iets andere woorden gebruiken. Ik zou niet direct beginnen over redden, maar wel over iemand die vrij kan maken van dingen als stress en prestatiedruk, of het eeuwige vergelijken tussen jou en mij. Zoals Augustinus zei: dat het hart pas rust vindt als het rust vindt in God. Die onrust met al die vragen, die zit ook overigens ook in mij. (3)

Genade: je mag het krijgen en hoeft het niet te verdienen. We hebben het allemaal niet verdiend maar wel gekregen. Het is wel een veel te kerkelijk woord, maar het vertaalt zich in hoop (al vindt het bestuur dat ook te veel naar kerk ruiken): niet oordelen, genieten van de kleine dingen. Het gaat erom dat in de sfeer te laten merken, het woord genade zal ik in de communicatie niet zo snel gebruiken. (4)

Verzoening en vergeving op grond van wat een ander voor jou heeft gedaan en je heel graag geven wil - het kruis van Christus. En het tweede is de kracht van de opstanding, van de Heilige Geest die je verwachten mag. In alle voorzichtigheid wil ik dat ook delen. Ik geloof en zie dat gemeenschap gevormd wordt als deze twee dingen centraal staan, dan worden er banden gesmeed die er anders niet zouden zijn. (5)

Het bizarre verhaal dat God heel dicht bij de mensen komt, dat God het leven goed kent en dat het daardoor niet iets afstandelijks is. Dat je altijd opnieuw kunt beginnen. Dat deel ik wel in samenkomsten en gesprekken en dat probeer ik ook wel te leven. (6)

Dat je deel uitmaakt van iets groters, dat het beter kan, en dat God het mooiste geeft daarvoor, dat is heel bijzonder. Dat je door God gekend bent, dat vervult mij met warmte. En dat deel ik graag, al vind ik dat moeilijk als iemand dat niet kent of daar niet op zit te wachten. Als je iets voor iemand doet, dan geeft dat soms wel een heel goede ingang om dat in te brengen in een gesprek. (7)

Bijzonder is het omdat het geen succesverhaal is. Het verhaal van Jezus is eigenlijk het verhaal van een loser. God is te vinden waar mensen alles kwijtraken, waar ze verloren lopen, waar pijn is. Al die succesverhalen daar worden mensen alleen maar eenzaam van. En in indirecte vorm deel ik dat ook wel, in activiteiten kan dat ook wel wat explicieter, zoals in de vieringen. (8)

De tomeloze inzet van christenen om dienstbaar te zijn, onvoorwaardelijk. We constateren dat overigens vooral intern, we communiceren dat niet, uit bescheidenheid denk ik vooral. (9)

We hebben een prachtige basis om vanuit te leven en te luisteren: in de Bijbel vind je alle antwoorden op zin vragen: waarom leef ik? Je blijft zoeken omdat het levend is, maar ook je vragen van morgen vind je in de Bijbel. (10)

48. Daar waar in de originele samenvatting (plaats)namen worden genoemd, zijn deze hier weggehaald.

Jezus. Alle andere dingen tref je ook buiten de kerk aan. (11)

Dat is een hele spannende vraag. Dat hopen we wel. Ik denk dat we wel bescheiden moeten zijn. Dat mensen zoeken naar zin en betekenis, dat leeft veel breder, uit de maalstroom van het drukke leven willen stappen, onvoorwaardelijke liefde. Dat wat we vinden in Christus, dat zou toch anders moeten zijn dan elders. (12)

Nee, we delen iets universeels. We hebben andere tradities, maar ik heb het gevoel dat dat een vorm is voor iets universeels dat ons roept. En daarom is het moeilijk om buiten hoe je leeft en handelt woorden te geven aan het unieke dat in mijn beleving niet gevangen kan worden in één geloof. Wat mij betreft zijn er dan tussen de woorden veel stiltes en wil ik graag ruimte creëren voor de ervaring van de ander. (13)

Hoe God zich met ons wil verbinden en Zijn liefde voor de mensen, dat is uniek. En het besef dat als je de grootste wil zijn je de kleinste moet willen zijn: nederigheid, voeten wassen. (14)

De genade van Jezus, dat je niks mee hoeft te brengen. God staat op de uitkijk, het verhaal van de verloren zoon. Daar gaat het natuurlijk niet altijd over, bijvoorbeeld als ik de gastheer ben bij de biljartavond die we ook in B. hebben, dan gaat het vaak meer om het bouwen aan relaties dan om het met woorden delen van het evangelie. (15)

Het eeuwigheidsperspectief. En dat communiceer ik duidelijk. Migranten zijn echt gevluht op leven en dood, die verhalen hebben mij gevormd, de ernst ervan. (16)

Je hebt alles zelf in de hand en daar moet je je best voor doen, dat idee zit in veel religies. Christendom is: met onge vulde handen bij God komen. Vertrouwen op Gods liefde in ons die uit ons naar voren komt. Dat geeft rust. (17)

Belangeloosheid. En we hebben een hele mooie boodschap: waar de wereld naartoe gaat, dat er een God is, dat het leven zin heeft. Dat wil ik graag delen, omdat ik zelf heb ervaren hoe mooi het is te mogen leven uit die hoop, vanuit de houvast van het geloof. (18)

Als je Jezus niet volgt, hoe doe je het dan in deze tijd? Zoveel mensen zijn angstig en bang. En wij

hebben de Here Jezus. En dat willen we aan andere mensen meegeven en vertellen: Hij voorziet, de zekerheid. We merken dat dat overkomt, zeker in deze coronatijd. Juist nu kun je mensen wel aanraken. (19)

De naam van Jezus roept iets moois op, dat we ons verbonden weten met Hem. En dat wil je delen met de mensen om je heen, het beeld van Christus. (20)

Wie is Jezus in jouw missionaire communicatie? Hoe inclusief of exclusief is hij in jouw ogen?

Dat is best ingewikkeld. We brengen Hem wel ter sprake, in de zin van: wat Hij heeft gezegd, wat kun je daarmee? Het idee van een hemel, daar voel ik niet veel verwantschap meer mee. Jezus is vooral inclusief, al kan ik het exclusieve niet helemaal los laten. Ik heb er ook niet zo'n moeite mee om dat zo wat te laten. (1)

Hij is exclusief in de zin dat Hij staat voor een duidelijke traditie. En inclusief in de zin dat Hij altijd aardigheid vond in mensen die buiten die traditie waren of het gevoel hadden dat ze daarbuiten stonden. (2)

In de communicatie presenteer ik Jezus in de eerste plaats als een hele goede leraar/wijsheidsgoeroe. Maar tegelijkertijd, als je goed luistert naar de claim die Jezus doet, dan zit daar wel een aspect in als: ik ben de waarheid en ik ben het licht en ik ben het leven, daar kun je op een bepaald moment wat mij betreft niet echt omheen. Ik vind het belangrijk dat dat bij de mensen zelf ontstaat, dat Jezus die claim legt. En daarmee is Jezus meer dan bijvoorbeeld de Boeddha. Jezus kan dat wel gebruiken om bij Hemzelf uit te komen. Dat er bij Hem het meest diepe leven in zit, dat geloof ik zeker. (3)

We hebben een coördinator aangetrokken die helemaal níet kerkelijk gebonden is omdat we het verhaal van hoop universeel vinden dan dat. We dragen dat christelijke bewust niet nadrukkelijk uit. 'Gij zult niet oordelen', ik kan daar voor een ander niks over zeggen. Wij kunnen niet bevatten hoe God meet, er is misschien iets van een 'grote truc' aan het eind. Ik geloof niet dat moslim zijn van minder waarde is. En christenen omgekeerd zijn soms erg oordelend, daar kan ik niks mee. Jezus is in mijn ogen heel inclusief. En hoe inclusief Hij is, dat kunnen wij haast niet bevatten. (4)

Hij is inclusief in de zin: iedereen is welkom, Hij geeft ruimte om te ontdekken. En exclusief in de zin dat Hij daarbij wel geloof en omkeer vraagt. (5)

Jezus staat best wel op de voorgrond exclusief, maar in het gesprek dat ik heb met mensen niet: dan is Jezus meer het universele dat al gedaan is voor mensen, we zijn er deel van, willen ervan uitdelen. Zeggen dat mensen Jezus aan moeten nemen doe ik niet graag. Het Koninkrijk is er al. In mijn preken heb ik het daar overigens wel over. (6)

Over Hem heb ik het regelmatig. In de verhalen zie je dat Hij kiest om een ander pad te bewandelen dan je zou verwachten. Dat radicale vind ik heel waardevol. Hij is vrij van verwachtingen en durft andere keuzes te maken en zich niets aan te trekken van wat anderen vinden, en weet daarbij Zijn onschuld te bewaren.

Die bekende vraag: What would Jesus do? Je moet soms 'anders' durven doen. Hoe en of mensen op Jezus reageren, dat vind ik niet belangrijk. (7)

De mens die bij uitstek laat zien wie God is en aan de andere kant het ware mens-zijn laat zien. Hij inspireert ons als pioniers: tot pionierswerk en om 'waar' mens te zijn. Hij is voor mij niet de enige weg tot de Vader. Ik breng Hem en Zijn verhalen wel graag ter sprake. (8)

Ik voel me enorm thuis bij de aloude belijdenis: Jezus is Heer, gekruisigde en opgestane - al die begrippen. Hoe exclusief of inclusief dat is vind ik een lastige: iedereen is welkom, maar ik roep mensen ook wel op om een keuze te maken en dat voelt wat exclusiever. In H. (een verbonden pioniersplek, SS) is dat 'eigene' gewoon iets wat makkelijk te delen is zonder dat het in de sfeer van bekeren zit. We bieden daarnaast cursussen aan voor mensen die méér willen weten, en een huisdienst. Op dat vlak zijn we nu bezig. (9)

Jezus is 'alle mensen om mij heen'. Zo wil Jezus het ook. Als gezegd wordt: Jezus geneest, dan betekent dat: mensen om je heen genezen je. Matteüs 25. (10)

Jezus is een leermeester die dichtbij is, die luistert. Ik loop nog erg te zoeken: hoe kan ik het evangelie en Jezus ter sprake brengen? (11)

Hij is Zoon van God, gezonden, verlosser. In de avondgebeden komt dat uiteraard terug: lezingen, gebeden, liederen. In de gesprekken is het niet

zo dat we het gaan opleggen, zo van: dit moet je aannemen. Maar we geven wel aan dat dit onze motivatie is, hoe God zich geopenbaard heeft in Christus. Mensen vinden het fijn om hier iets mee te maken. Als wij aangeven dat dat onze ontmoeting met God is, dan daalt dat soms wel in. Maar dat is niet exclusief, het is de bredere religieuze oriëntatie van mensen. (12)

Een voorbeeld, een mens die ten diepste geleefd heeft wat de essentie is van het menselijk bestaan. Hij geeft zoveel mee om je leven te kunnen leven, het lef om zich zo over te geven aan God, dat vertrouwen. Jezelf niet voorop stellen, het gaat om iets dat veel groter is.

Inclusief is Hij: uitsluiting is niet een weg om te gaan, in God valt alles samen. Jezus is een voorbeeld om naar te leven. Dé waarheid hebben christenen niet in pacht. (13)

Jezus is het Woord van God, als je Hem leert kennen door met Hem 'te zitten', dan wordt God zichtbaar, steeds meer. Hij geeft een antwoord op alle vragen. Christus is mijn verlosser maar ook de Heer, een vriend, een vader, iemand die meegaat met mij en mij leert God te gehoorzamen, Hij inspireert mij te leven met God en met de mensen. Hij is volmaakt God en volmaakt mens. En wij hebben een volmaakt beeld nodig om te weten hoe wij het moeten doen. (14)

Hij is de Zoon van God die mens geworden is, die weet wat het menselijk lijden is. Hij is die weg gegaan om daarmee af te rekenen. Jezus is de enige weg naar de Vader. Maar ik geloof dat Christus zich ook bij een moslim kan openbaren als de weg naar de Vader, naar Allah. Iemand kan moslim blijven om niet verstoten te worden, maar wel in Jezus geloven als weg naar de Vader. Niet alleen in de kerk komen mensen tot de Vader. God is zó royaal. Ik geef een voorbeeld van een mevrouw, zwakbegaafd en niet zo geliefd in de woonwijk, het zat niet goed in haar hoofd en in haar hart. Bij ons kreeg ze plek. En tijdens een viering viel ze in slaap bij de preek. Bij de rondgang van het avondmaal – waar we altijd zeggen: 'als je gelooft dat Jezus voor je gestorven is en je redt dan is er brood en wijn voor jou' – nam ze bij het avondmaal, waar ze altijd aan meedoet, van de schaal een hele matse in plaats van een stukje. Dat werkte als een beeld bij mij: bij Jezus is overvloed. God houdt ook van haar, een niet makkelijke vrouw. Een andere mevrouw, de grootste atheïst van Z. in eigen ogen, nam een briefje van de

schaal die rondgaat bij het Avondmaal voor mensen die geen brood willen nemen. Het briefje was in haar ogen precies voor haar, dat was heel bijzonder. (15)

Hij is aanwezigheid in ons en ook in ons gebouw, we bidden ook altijd of de duivel en zijn geesten aan de kant gaan als wij daar binnenkomen. Mijn verstand gelooft dat niet helemaal, maar ik zet dat even apart: Jezus is merkbare aanwezigheid. En Hij is ook ons oriëntatiepunt om na te volgen. Ik doe aan dumpster diving (supermarkten en dergelijke) en dat is voor mij ook Jezus navolgen: eten/spullen redden van de vernietiging. En ik leer dat ook anderen. We delen dat dan weer uit, en daarnaast hebben we deals gesloten met een bakker, met een supermarkt. (16)

Jezus is de Zoon van God. Ik probeer wel tot Hem te bidden. God of Jezus is soms inwisselbaar. Jezus is soms ontzettend inclusief: de onpure types waarmee Hij optrok, de verhoudingen die Hij op zijn kop zet. Ontzettend exclusief ten aanzien van de religieuze mensen om Hem heen. Ik heb zelf een meer inclusieve insteek hier in onze pioniersplek. (17)

Allereerst: de houding van Jezus: Hij stond open voor tal van mensen die anderen in de hoek schoven. Met welke ogen kijk je naar mensen, dat leert Hij ons. En óver Jezus: Hij geeft hoop omdat Hij de dood heeft overwonnen, en daarmee staat voor het leven. Jezus is inclusief: er wordt geen mens weggedrukt, tot zondaar bestempeld. Een zekere exclusiviteit: Jezus belijden als Heer. Dat hoort bij de binnenste cirkel van een gemeenschap, daaromheen zijn mensen die Hem wel bijzonder vinden. (18)

Hij is mijn Geneesheer, Redder, Vader, mijn alles, Hij geeft mij kracht. Kortom mijn hemelse Papa. Hij voorziet en zorgt voor je. Hij is inclusief: alles is mooi, bij Hem is alles goed, tevreden, rust. Jezus sluit niemand uit: iedereen is welkom. Daar ben ik wel anders op gaan kijken: iedereen mag opnieuw beginnen, een nieuwe kans. Ik ben zelf ook inclusiever geworden. (19)

Voor mij persoonlijk is Jezus de persoon die mij het leven geeft om het ook met anderen te delen. Hij is je alles. Je komt Hem ook overal tegen, in de contacten met anderen. Daar kijkt Hij ook jou aan. In de ander komt Hij je tegemoet. Voor mij is Hij inclusief, Hij sluit niet buiten. Een boek als *De Jezusruimte* (Benoît Standaert), dat inspireert me. (20)

Wat betekent voor jou 'redding' (soteria)? Is er ook iets als 'verloren gaan'? (mogelijk onderscheid daarbij: hier en nu versus eeuwigheid)

Dat is een moeilijke vraag. Redding heeft te maken met heel-woorden, genezing. Ook in de relatie tot je Schepper.

Verloren gaan, dat is er wel maar ik denk niet aan iets als een hel. Dat is iets wat ik losgelaten heb, ik focus er niet meer op. In dit leven zie je mensen verloren gaan, psychisch en holistisch. (1)

Redding: dat je het niet alleen hoeft te doen, dat er een kracht is die voelbaar is in goede mensen en in jezelf waardoor je het gevoel hebt dat je alles aankunt. Verloren gaan: ja, verloren in het wegraken van je eigen mens-zijn, van het talent dat je ook vleugels kan geven, wegraken in het medemens zijn, wegraken van je roots die ook te maken hebben met je roeping, in allerlei drukte, in ellende. (2)

Bevrijd zijn van jezelf, ook van wat anderen van je vinden. Je diepste identiteit is in Christus, dat heeft te maken wat Paulus schrijft, over dat niets of niemand je kan scheiden van de liefde van Christus. Gered zijn gaat over een nieuw, een ander leven. Een leven verbonden met Jezus is een vrij leven. Een leven óók dat eeuwigdurend is, voorbij de grens van de dood.

En ja, ik denk dat een leven ook een verloren leven kan zijn. Je kunt je doel missen als mens. Ik denk wel dat er iets is als een oordeel, om dingen recht te zetten, maar ik hoop dat Gods liefde zo groot is dat de hel leeg is. Maar ik denk toch dat je de realiteit van een oordeel en van verloren gaan overeind moet houden. Lewis heeft een mooie metafoer over hoe je hierover kunt denken: verloren als volkomen in jezelf gekeerd zijn. (3)

Redding: dat je alles al gekregen hebt, bent zoals je bent, dat je fouten mag maken. Een hemel heb je niet verdiend maar daar mag je wel naartoe. God staat je met open armen op te wachten, Hij veroordeelt niet. En dat mag je nu al ervaren, die redding, dat je goed genoeg bent zoals je bent. Verloren gaan: dat zijn de gemiste kansen in ons leven, en die zijn er heel veel. Er is veel geploeter op deze aarde. (4)

Redding: dat mensen Jezus leren kennen en Hem die Hem gezonden heeft, wedergeboorte zodat je leven verandert en ook je karakter, en dat werkt ook door op de eeuwigheid: Joh. 17:3.

Verloren gaan: ja, als je buiten Hem blijft, dan kan dat ook voor de eeuwigheid gelden. (5)

Redding: bevrijd zijn (als je verkeerde keuzes maakt mag je het opnieuw doen), in vrijheid mogen leven, ontspanning, vergeving; en dat je er ook aan mee mag doen dat anderen dat ervaren ('opdracht'), geroepen zijn.

Verloren gaan, dat vind ik een spannende vraag. De predestinatiekwesie, daar heb ik wel een haat-liefdeverhouding mee. Alverzoening trekt me wel aan. Concreet, in dit leven, daar kunnen mensen wel verloren gaan/zijn, allerlei dingen verliezen in het leven, maar of dat voor God ook zo is Hij is groot genoeg om daar iets mee te kunnen. (6)

Redding: in welk dal je ook zit: je mag er zijn (het voetstappengedicht). De redding na je dood, dan verwijst ik liever naar een predikant.

Zonde; 'er had meer ingezet', 'wat jammer'. Dat anders invullen vind ik moeilijk. Ik ga ook liever uit van het goede in de mens. Verloren gaan na je dood, daar geloof ik niet in. God is er dan met Zijn liefde en troost, dat geloof ik. (7)

Redding: innerlijke vrede. Dat je je weet te verhouden tot je problemen, dat je niet cynisch wordt maar dat je innerlijke kracht op weet te brengen om verder te gaan, dat je een mens van vrede wordt/blijft.

Verloren gaan is er ook. Niet in de zin van 'naar de hel gaan', maar kijk maar eens rond in deze wereld. Zoveel mensen die klappen krijgen, de hoop verliezen. Dat is verloren gaan. Maar je mag weten: voor God ben je nooit verloren. (8)

Ik las pas bij Samuel Wells: redding heeft te maken met de ballast van het verleden los kunnen laten, én het perspectief van de hoop, van eeuwig leven; en in die terugblik en vooruitblik de aanwezigheid van God kunnen ervaren.

Het verloren zijn/gaan daarin is voor mij de kern: zo druk zijn als mens met van alles en nog wat dat je God uit het oog bent verloren. Dat gaat dus vooral over het hier en nu. Ik wijs mensen graag op de liefde en de hemel, en niet op de hel o.i.d., maar het blijft wel een aanwezig ding in mijn denken, maar ik merk dat ik een soort 'verzachting' zoek of zo. (9)

Ik heb niet zoveel met die beide begrippen. Ik denk dat ieder mens lief is (al vindt mijn vrouw dat wel naïef) en als dat niet zo is, dan zit hen iets in de weg. (10)

Redding is voor mij heel praktisch: ongeacht de omstandigheden waarin je zit, vind je vreugde: bijvoorbeeld dansende kinderen op een kapotte bank als jij op bezoek komt. Verloren gaan associeer ik met het verlies van die vreugde, van je mens-zijn; dat zie je op veel manieren in de samenleving.

Ik wil hierbij nog benadrukken dat verlies van vreugde voor mij niet hetzelfde is als verlies van nabijheid van God. Het is heel goed mogelijk om langdurig je leven te ervaren als een grauw bestaan, en tegelijk diep verbonden te zijn met God.

Verloren gaan heeft daarnaast te maken met God niet kennen. Ik zie het in lijn van C.S. Lewis: aan het eind van de Narniaverhalen staat Aslan in de deur waar je naar het licht kunt gaan óf naar de schaduw. Verloren gaan: kiezen voor het kwaad. (11)

Ik kan er geen expliciete formule van geven, er in algemene termen over praten. Er zitten heel veel verwonde mensen, ze ervaren hier iets van 'ruimte waarin ze opleven', dat is dan soteria. Mensen zijn verloren, ervaren zich als verloren, verwond - dat zijn dingen waar de mensen mee komen.

De eeuwigheid speelt geen rol voor de mensen die hier komen. Het is geen dringende vraag, voor mezelf ook niet meer. Het gaat meer over: welke aarde laten we na - meer dan: komen we in de hemel of de hel? (12)

Dat iets of iemand verloren is, dat kan ik me niet indenken. Ik denk niet dat het leven stopt als we stoppen met ademen, hier is niet de enige plek. Naar mijn idee hebben wij zo'n beperkt beeld van wat leven is. Voor mijn gevoel valt hier en nu en eeuwigheid samen. (13)

Redding: ik ben in de zonde verdronken en Hij heeft mij daar uitgehaald. Buiten Jezus is er geen redding. Hij is de deur. Er is geen andere. Maar wie daardoor naar binnen gaat weet alleen God. Door zijn rechtvaardigheid en liefde zal Hij veel mensen rechtvaardigen, ook die Christus niet kennen of gekend hebben.

Ik denk als God rechtvaardig is en liefde, dan moet er ook recht gesproken worden, dus ja, er is verloren gaan. (14)

Redding is bevrijding, losgemaakt worden van banden die je naar beneden trekken, naar de dood, naar alles wat eindig is. Daar wordt je van gered, dankzij Jezus. Dat zie je ook gewoon bij mensen gebeuren. Want het zijn vaak mensen met een grote rugzak die komen. Je moet wel Jezus aangenomen

hebben, en het is wel mijn worsteling hoe het zit tussen iemand en Jezus. Dan denk ik dat ik Jezus een handje moet helpen, terwijl dat niet hoeft. Jezus is voor iedereen gestorven, maar heeft iemand het 'gepakt' ...

Verloren zijn is ook de toestand waar je voor kiest, om daarin te blijven (of terug te vallen). Je ziet mensen naar de knoppen gaan. (15)

Het betekent van allerlei. Ik ben gered van een last van schuld. Ik ervaar dat nu niet (meer) zo, maar ik geloóf het wel. Zelf zit ik nu meer op: ik denk dat je er beter van wordt als je je verschuilt achter het bloed van Jezus, dat leer ik ook van mensen uit Afrika. Dat bloed is niet alleen verzoenend, er zit ook 'power' in. Dat merk je soms ook.

Verloren zijn: een ziel die zweeft zonder dat ie is ingenomen door Jezus, een lege huls. Zoals Augustinus zegt: onrustig zijn. Het is doodsheid tegenover levendigheid, ik zie dat ook in de ogen van mensen.

Ik geloof in een hiernamaals met twee opties, en niet met drie. Een licht en een donker. Hoe het precies zit weet ik niet, maar zonder God kun je wel eindigen. Ik hoop dat alsnog iedereen er komt, maar ik betwijfel het. Ik lig daar niet van wakker. Ik heb niet (nog) genoeg moed om het tegenover anderen te noemen. (16)

Voor mij gaat het leven met Jezus primair over een bevrijdend leven in het hier en nu. Niet uit angst voor de hel. Gods armen zijn breed/groot.

Verloren gaan: dat gaat voornamelijk over dit leven: een moeilijk leven, of juist een arrogant bestaan. (17)

Redding: bevrijd zijn van wat je terneerdrukt. Perspectief hebben/krijgen. Zonde is wat je neerdrukt, wat de relatie met God in de weg staat, en ook die met mensen. Ten diepste: je verbonden weten met God. Die redding kun je ervaren in je leven, maar het is ook een eeuwige redding.

Verloren gaan: het is een gemiste kans als je Jezus niet hebt leren kennen en Zijn weg bent gegaan. Ik heb daar zelf veel vreugde in ervaren. Eeuwig verloren gaan, daar ga ik niet over gelukkig. Er blijft echter een zekere spanning, die moet ik maar even uithouden/volhouden. (18)

Redding: wij hoeven niet bang te zijn. Als we heengaan, gaan we naar Hem, eeuwig leven. God is liefdevol, Hij laat niemand verloren gaan. Hij zorgt voor iedereen. (19)

Redding: je gered weten door Jezus dat is je mens weten zoals God je bedoeld heeft, zoals je het best tot je recht komt. Het verlossende zit in de weg die Jezus gegaan is, van lijden en van sterven en opstaan. In Jezus zie je de beweging expliciet die we allemaal moeten/mogen gaan, en Hij is hem ook nog eens voor jou gegaan. Het is ook je daaraan durven overgeven, aan toevertrouwen. Als we Jezus echt zouden leren kennen, dan zouden we ons ook aan Hem toevertrouwen, ontdekken dat we dan tot bloei kunnen komen. De Jezusruimte is heel ruim, veel ruimer dan ik me kan indenken. Maar de verbondenheid met Jezus is wel nodig.

Verloren gaan: je verloren weten, de wereld is niet mooi. Er is iets wat jou kapotmaakt. Van de hel is geen voorstelling te maken, en dat helpt ook niet zoveel.

Soms zeggen mensen: je moet de twee wegen verkondigen. Maar ik verkondig maar één Weg, die andere is er wel maar die hoef ik niet te verkondigen, zo help je mensen niet op de goede weg. Het is niet aan ons, en ook niet aan de kerk om te oordelen. Dat leeft hier wel sterk, daar zijn mensen door beschadigd.

Ik geloof in de werkelijkheid van verloren gaan, omdat er ook recht zal moeten worden gedaan aan onrecht dat hier en nu gebeurt en geen verzoening heeft gezocht. Er is verlorenheid, en daar moet recht overheen komen. (20)

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk

Joseph Haydnlaan 2a

Postbus 8504

3503 RM Utrecht

Telefoon: (030) 880 18 80

E-mail: info@protestantsekerk.nl